જૈન ❀ ❀
શિક્ષણ ❀
પાઠમાળા

જૈન શિક્ષણ પાઠમાળા.

[બાળ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા સારૂ]

પ્રયોજક

લીંબડી સંપ્રદાયના મુનિ મહારાજ

શ્રી ગુલાબચંદ્રજી સ્વામી

તથા મુનિરાજ

શ્રી વીરજી સ્વામી.

પ્રકાશક

મૂળચંદ વર્ધમાન શેઠ

લખતર (કાઠિયાવાડ.)

આવૃત્તિ ૩ જી   પ્રત ૫૦૦.

વિ. સંવત ૧૯૭૮.   વીર સંવત ૨૪૪૪.

અમદાવાદ-શ્રી ભાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં

જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપ્યું.

અમૂલ્ય.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા સંબંધે મારે કાંઈજ કહેવું નકામું છે. તેની પહેલી બે આવૃત્તિઓનો થોડા જ વખતમાં ઉપયોગ થઇ ચૂકયો છે અને વિદ્યાર્થીઓ તરફથી તેની વિશેષ માંગણી થયા કરે છે. વળી હિંદી ભાષામાં તેનું ભાષાન્તર પણ પ્રસિદ્ધ થઇ ચૂકયું છે અને કેટલીક જૈનશાળામાં તેનો નિયમિત અભ્યાસ પણ કરાવવામાં આવે છે, તેથી આ અત્યંત ઉપયોગી લઘુ પુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિ મેં મારા સ્વર્ગસ્થ ભ્રાતૃપત્ની ગોમતીબાઇના કલ્યાણ નિમિત્તે પ્રસિદ્ધ કરવાનું અને જિજ્ઞાસુ વિદ્યાર્થીઓમાં મફત વહેંચવાનું યોગ્ય માન્યું છે.

આશા છે કે વિદ્યાર્થીઓ તેનો સદુપયોગ કરશે અને જૈનશાળાના વ્યવસ્થાપકો શાળાના નિત્યના અભ્યાસક્રમમાં એને સ્થાન આપશે.

લખતર
તા. ૧-૧-૧૯ } મૂળચંદ વર્ધમાન શેઠ.

અર્પણ પત્રિકા.

સ્વ૦ ગોમતીબાઈ

વડીલ બંધુ વીરપાળ વર્ધમાન શેઠનાં

અ. સૌ. ધર્મપત્ની.

પતિસેવા જેનો જીવનમંત્ર હતો, દયાળુ જેનો સ્વભાવ હતો, નવકાર મંત્ર જેનો પળેપળનો સાથી હતો. ગરીબનો આશીર્વાદ મેળવવાની જેની અખંડ વાંચ્છના હતી, શાન્ત અને સરળ જેની પ્રકૃતિ હતી, એવાં સ્વર્ગવાસી ધર્મશીલ ભ્રાતૃપત્ની! તમારા આત્માના કલ્યાણાર્થે તમારા જીવન સમયની કેટલીક ભાવનાઓની પૂર્તિ કરનારૂં આ લઘુ પુસ્તક તમોને જ સમર્પણ કરી હું કૃતાર્થ થઉં છું.

લી.

મૂળચંદ વર્ધમાન શેઠ.

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

ધર્મની પ્રવૃત્તિ બે રીતે થાય છે, દેખવાથી અને જાણવાથી. પરંપરાથી ચાલી આવતી ક્રિયા જોઇને જે પ્રવૃત્તિ થાય છે તેમાં વખતે ન્યૂનતા રહી જાય છે, કેમકે ચાલી આવતી પરંપરા વખતે શુદ્ધ હોય છે અને વખતે અશુદ્ધ થઇ ગયેલ હોય છે. કૂવાનું પાણી બગડેલું હોય તો હવાડામાં પણ તે બગડેલું જ પાણી આવે છે, તેથી કેટલીક વાર દેખાદેખીની પ્રવૃત્તિમાં ઘણી અશુદ્ધિ થઇ જાય છે. બગડેલું પાણી પીનારને જેટલું નુકસાન કરે છે તેટલું જ નુકસાન અશુદ્ધ ક્રિયા આત્માને પહોંચાડે છે. આથી બચવાનો ઉપાય જ્ઞાન અને જ્ઞાનનાં પુસ્તકો છે.

ચાલુ સમયમાં મ્હોટી ઉમરના માણસો કે જે હમેશ ઉપાશ્રયમાં આવે છે, સામાયક આદિ ક્રિયાઓ કરે છે, તેમની પણ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ પદ્ધતિપૂર્વકની જણાતી નથી, તો પછી વિદ્યાર્થીઓ કે જેઓ વ્યાવહારિક અભ્યાસના બોજાથી એટલા દબાએલા હોય છે કે ધાર્મિક સ્થાનમાં આવવાનો પણ તેમને વખત મળતો નથી તેવા વિદ્યાર્થીઓમાં શુદ્ધ પ્રવૃત્તિનું જ્ઞાન ક્યાંથી હોય ?

એકાદ એવું પુસ્તક હોય કે જેથી વિદ્યાર્થીઓ અને મ્હોટા માણસો કેવી રીતે દરેક ક્રિયા શુદ્ધ રીતે કરવી તે જાણી શકે તો તેથી બગડેલી ક્રિયા-પરંપરા કંઇક સુધરે એવા એક ન્હાના પુસ્તકની મોટી અગત્ય મને જણાઇ. દરમ્યાન લિંબડી સંપ્રદાયના વિદ્વાન મહારાજ શ્રી ગુલાબચંદ્રજી સ્વામીની યોજેલી એક ચોપડી કે જે જામનગરનિવાસી રા. આણંદજી તારાચંદભાઇએ જૈનશાળાના વિદ્યાર્થીઓના ઉપયોગ સારૂ કેટલાંક વરસ પહેલાં છપાવી બહાર પાડી છે, તે મારા જોવામાં આવી. આ ચોપડી શિક્ષણ રૂપે ઠીક છે પણ તેમાં કાંઇક સુધારા વધારાની મને જરૂરીઆત જણાઇ, તેથી આ ચોમાસામાં અત્રે બિરાજતા

મુનિ મહારાજ શ્રી ગુલાબચંદ્રજી સ્વામી તથા મહારાજ શ્રી વીરજી સ્વામીને સુધારો વધારો કરવાની મેં વિનંતિ કરી. મહારાજશ્રીએ મારી વિનંતિ મંજુર રાખી, તે ચોપડી વધારે ઉપયોગી થાય, વિદ્યાર્થીઓ તેમજ મ્હોટાઓને બોધદાયક બને તેવી શૈલીથી સાદી ભાષામાં ક્રમપૂર્વક યોજી તૈયાર કરી દેવાની મારા ઉપર કૃપા કરી, તેથી તેમનો અત્યંત આભાર માનું છું.

આ ચોપડીમાં જુદા જુદા પાઠો યોજવામાં આવ્યા છે. તેમાં એકેક વિષયની જુદી જુદી કલમો બાંધેલી છે. મુખ્યત્વે નીતિ, વ્યવહાર, સદાચાર અને ધાર્મિક ક્રિયા એ ચાર વિષયોનો સમાવેશ કર્યો છે. એકેક વિષયને નિબંધરૂપે કે ભાષણરૂપે ચર્ચવામાં આવે તો પુસ્તકનું કદ વધી જાય અને વાંચનારને કદાચ કંટાળો આવી જાય, એટલા માટે ટુંકામાં આદેશ રૂપે શિક્ષાવાક્યા યોજવામાં આવ્યાં છે.

આ લઘુ પુસ્તક વિદ્યાર્થી તેમજ મ્હોટા માણસો દરેકને પહેલેથી છેડે સુધી વાંચવાની હું ખાસ ભલામણ કરૂં છું. એટલું જ નહિ પણ તેમાંની દરેક કલમનો પોતે અમલ કરવા અને પોતાના આશ્રિત જિજ્ઞાસુઓની પાસે અમલ કરાવવા હું આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરૂં છું. જૈનશાળાના વિદ્યાર્થીઓને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી થઇ પડશે એમ મારી માનીનતા છે, કેમકે આથી ધર્મસ્થાનમાં કેવી રીતે જવું, ત્યાં જઇને શું કરવું, વ્યાખ્યાન કેવી રીતે સાંભળવું, ગુરૂનો વિનય કેમ કરવો, દેવ ગુરૂ અને ધર્મની પિછાન કેમ કરવી, વ્યવહાર કેમ શુદ્ધ કરવો, વ્યાપારને અંગે નીતિનું પાલન કેવી રીતે કરવું, સામાયક વગેરે દરેક ક્રિયા નિયમસર અને વિધિપૂર્વક કેવી રીતે કરવી, દાન કેવી રીતે દેવું, અને શ્રાવકના ગુણો કેમ પ્રાપ્ત કરવા, વગેરે વિષયોનું બારીકાઇથી વર્ણન કરેલું છે. તેના શિક્ષણથી કુમળા મગજમાં સારા સંસ્કારો પડે તો વિદ્યાર્થીનું સમસ્ત જીવન સુધર્યા વિના રહે નહિ.

મોતીશાના દેરાસરમાં,
મઝગાંવ, મુંબઇ.

ખેમચંદ ન. ભાવસાર.

જૈન શિક્ષણ પાઠમાળા.

મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ.

રાગ માઢ—ગુણવંતી ગુજરાત—એ લય.

જયવંતા પ્રભુવીર, હમારા જયવંતા પ્રભુવીર;
શાસનનાયક ધીર, હમારા જયવંતા પ્રભુવીર. એ ટેક.

શાસ્ત્ર સરોવર સરસ આપનું, તત્ત્વ રસે ભરપૂર;
તેમાં ન્હાતાં તરતાં નિત્યે, શુદ્ધ થાય અમ ઉર. હમારા. ૧

સાત્ત્વિક ભાવે જેહ પ્રકાશ્યું, વાસ્તવિક તત્ત્વ સ્વરૂપ;
આસ્તિકતામાં રમિયે તથી, આનંદ થાય અનૂપ. હમારા. ૨

આપ પ્રકાશિત જ્ઞાન બગીચે, ખીલ્યાં છે બહુ ફૂલ;
સુગંધ વાયુની સરસ લ્હેરથી, અમે છઇએ મશગૂલ. હમારા. ૩

આપ વિશાલ વિચાર ભૂમિયે, ઉછર્યા કલ્પ અંકુર;
રસભર તેનાં ફળ ચાખીને, રહેશું આપ હજુર. હમારા. ૪

નામ આપનું નિશદિન પ્યારૂં, રમી રહ્યું અમ ઉર;
તેની ખાતર પ્રાણ અર્પવા, અમે છીયે મંજુર. હમારા. ૫

માર્ગ બતાવા અમ ઉપર જે, કર્યો મહા ઉપકાર;
અર્પણ કરિએ સર્વ તથાપિ, થાય ન પ્રત્યુપકાર. હમારા. ૬

ચરણ આપના શરણ હમારે, મરણ જન્મ ભય દૂર;
લોભી ચાતક રત્નચંદ્ર જયમ, તમ દર્શન આતૂર. હમારા. ૭

પાઠ ૧ લો.

નીતિબોધ.

૧ જુઠું કદી પણ બોલવું નહિ; બોલીને બદલવું નહિ.
૨ ખોટા ખત-દસ્તાવેજ લખવા નહિ; બનાવટી-ખોટા કાગળ લખવા નહિ.
૩ ખોટું નામું કે ખોટા હિસાબ કરી કોઇને છેતરવા નહિ.
૪ કોઇની થાપણ ઓળવવી નહિ.
૫ ખોટી સાક્ષી પૂરવી નહિ, તેમ ખોટા સોગંદ ખાવા નહિ.
૬ કોઇને કુબુદ્ધિ કે ખોટી સલાહ આપવી નહિ.
૭ વ્યાપારમાં કોઇને ઓછું દેવું નહિ, તેમ અધિક લેવું નહિ.
૮ વ્યાપારમાં એક વસ્તુ બતાવી બીજી આપવી નહિ.
૯ તોલ માપમાં ફેરફાર રાખવો નહિ, અર્થાત્ સરકાર કે કમીટીએ મુકરર કરેલા તોલ માપમાં ન્યૂનાધિકતા ન રાખવી.
૧૦ વ્યાપારના સારા માલમાં હલકા માલની ભેળસેળ કરવી નહિ.
૧૧ વેચવાની વસ્તુઓમાં ધૂળ, ભુસ્સો, રેતી, ચરબી વગેરે ચીજો મેળવવી નહિ.
૧૨ ચોરી કરવી નહિ, તેમ ચોરીનો માલ ખરીદવો નહિ.
૧૩ ચોર, કલાલ, કસાઇ, વેશ્યા વગેરે હિંસક અને દુષ્ટ માણસોની સાથે લેતીદેતીનો વ્યવહાર કરવો નહિ.

૧૪ લોકનિંદ્ય ધંધો કરવો નહિ, તેમ તેવા ધંધાની દલાલી પણ કરવી નહિ.

૧૫ વિશ્વાસઘાત કે ઠગાઈ કરવી નહિ.

૧૬ કોઇનો પણ પૈસો વ્યાજે લઈ દાનત બગાડવી નહિ, તેમ ધર્માદા કરેલું દ્રવ્ય ઘરમાં વાપરવું નહિ અને વગર વ્યાજે રાખવું નહિ.

૧૭ દાણચોરી વગેરે રાજ્યવિરૂદ્ધ કામ કરવું નહિ.

૧૮ કન્યાવિક્રય, વૃદ્ધવિવાહ, બાળલગ્ન કરવાં-કરાવવાં નહિ.

પાઠ ૨ જો.

સદાચાર.

૧ ખરાબ માણુસની સોબત કરવી નહિ, પણ સારા માણુસોનો સહવાસ રાખવો.

૨ કોઇને દુઃખ દેવું નહિ, પણ દુઃખી માણુસને બનતી મદદ કરી તેનું દુઃખ દૂર કરવું.

૩ સલાહ લેવા આવનારને સાચા દિલથી સાચી સલાહ આપવી.

૪ સ્વધર્મી ભાઇઓની સેવા-ભક્તિ કરવી; રસ્તામાં કે ઘેર જ્યાં સ્વધર્મી મળે ત્યાં ‘ જય જિનેંદ્ર ’ કરી સત્કાર કરવો.

૫ કોઈ પણ વખતે ન્યાયનો પક્ષ લેવો, પણ અન્યાયના પક્ષમાં

ભળવું નહિ; પંચાયતમાં ભળવું પડે તો અન્યાય ન કરવો.

૬ અપકાર કરનારનો પણ ઉપકાર કરવો.

૭ કોઈ પણ કામની શરૂઆત કરતાં નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવું.

૮ ઘરમાં લુચ્ચા, લબાડ, નાસ્તિક અને ભ્રષ્ટ માણસનો પગંપેસારો થવા દેવો નહિ.

૯ પોતાનાં આશ્રિત જનોની હુમેશ સંભાળ લેવી; તેમને અનીતિને માર્ગે જતાં અને ખરાબ સોબતથી અટકાવવા.

૧૦ દ્રવ્ય હોય તો લોભવૃત્તિથી તેનો સંચય ન કરતાં ઉદારતા રાખી સારી સારી સંસ્થાઓ સ્થાપવી અથવા તેમાં મદદ કરવી.

૧૧ આશ્રિત જનાવરોની બરાબર સંભાળ લેવી; પાંજરાપોળ જેવી સંસ્થાઓમાં જાતે જઈ દેખરેખ રાખવી; ધર્મદલાલી કરવાથી પણ ઘણો લાભ મળે છે.

૧૨ નાટક ચેટક કે મોજશોખમાં પૈસાનો દુર્વ્યય ન કરતાં કરકસર કરવી અને બચાવેલ પૈસો સારે માર્ગે વાપરવો.

૧૩ પરસ્ત્રીની સ્વપ્ને પણ વાંચ્છા કરવી નહિ; સ્વસ્ત્રી સાથે પણ અતિ વિષયવાસના રાખવી નહિ; પર્વણિ તિથિઓમાં બ્રહ્મચર્ય પાળવું.

૧૪ ધર્મની મ્હોટી તિથિઓમાં યથાશક્તિ દાન, શીયલ, તપ કરવું. દાનમાં પણ જ્ઞાનદાનને પ્રથમ જગ્યા આપવી.

૧૫ વરસી તપ કે તપસ્યાના ઉજમણામાં ફજુલ ખર્ચ ન કરતાં પુસ્તકાદિની પ્રભાવના કરવી કે સારી સંસ્થાઓમાં દાન કરવું.

૧૬ કમાણીમાંથી અમુક ટકા શુભ ખાતાના કહાડવા અને તે વાપરી નાંખવા.

પાઠ ૩ જો.

વ્યસનનો ત્યાગ.

૧ જુગાર રમવું નહિ, તેમ જુગારીની સોબત કરવી નહિ.

૨ દારૂ, તાડી, માંસ, મચ્છી વાપરવાં નહિ.

૩ વેશ્યાગમન કે પરસ્ત્રીગમન કરવું નહિ.

૪ શિકાર કરવો નહિ, તેમ પશુઓને લડાવવાનો શોખ રાખવો નહિ.

૫ અફીણ, ભાંગ, ગાંજો, ચડસ, કોકેન વગેરે કેફી પદાર્થોનું વ્યસન કરવું નહિ.

૬ હોકો, બીડી, ચલમ, ચીરૂટ, સિગારેટ વગેરે ધૂમ્રપાન કરવું નહિ.

૭ જરદો, તમાકુ ખાવા કે સુંઘવાની ટેવ પાડવી નહિ.

૮ હોટેલ વગેરેમાં જમવા કે નાસ્તાપાણી કરવા જવું નહિ.

૯ ચ્હા પીવાનું વ્યસન પાડવું નહિ.

૧૦ સોડા, લેમોનેડ, બિસ્કીટ વગેરે ભ્રષ્ટકારક ચીજો શોખ નિમિત્તે વાપરવી નહિ.

૧૧ તાયફાનો નાચ કરાવવો નહિ, તેમ જોવા જવું નહિ.

૧૨ પાસા, ગંજીફા વગેરે રમતનો શોખ રાખવો નહિ.

૧૩ દારૂખાનું ફોડવું નહિ, તેમ જ ફટાકડા બંબગોળા વગેરે ફોડવાનો શોખ કરવો નહિ.

૧૪ ગાડી ઘોડા દોડાવવાના શોખીન થવું નહિ.

પાઠ ૪ થો.

ભગવાન્‌ની પિછાન.

૧ જેને રાગ-દ્વેષ ન હોય તે ભગવાન્.

૨ જેને અજ્ઞાન ન હોય તે ભગવાન્.

૩ જેને ક્રોધ ન હોય તે ભગવાન્.

૪ જેને મદ અહંકાર ન હોય તે ભગવાન્.

૫ જેને માન-અભિમાન ન હોય તે ભગવાન્.

૬ જેને લોભ ન હોય તે ભગવાન્.

૭ જેને માયા કપટ ન હોય તે ભગવાન્.

૮ જેને રતિ-પાપ ઉપર પ્રીતિ ન હોય તે ભગવાન્.

૯ જેને અરતિ-ધર્મ ઉપર અપ્રીતિ ન હોય તે ભગવાન્.

૧૦ જેને નિદ્રા ન હોય તે ભગવાન્.

૧૧ જેને શોક-દિલગીરી ન હોય તે ભગવાન્.

૧૨ જેને અસત્ય વચન ન હોય તે ભગવાન્.

૧૩ જેને સર્વથા બ્રહ્મચર્ય હોય તે ભગવાન્.

૧૪ જેને મત્સર–ઈર્ષ્યા ન હોય તે ભગવાન્.

૧૫ જેને સાત ભય પૈકી કોઇ પણ ભય ન હોય તે ભગવાન્.

૧૬ જે સર્વ જીવોને પોતાના સમાન ગણે તે ભગવાન્.

૧૭ જેને કોઈની સાથે સ્નેહબંધન ન હોય તે ભગવાન્.

૧૮ જેને જગત્ના સર્વ જીવોપર કરૂણા હોય તે ભગવાન્.

૧૯ જેને ત્રણ કાળનું જ્ઞાન હોય તે ભગવાન્.

૨૦ જેને વસ્ત્રાભૂષણ, ખાનપાન, ફળફૂલ, ભોગવિલાસ વગેરે કોઇ પણ વિષયની ઇચ્છા ન હોય તે ભગવાન્.

૨૧ જેને શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ એ પાંચે વિષય તજ્યા છે તે ભગવાન્

પાઠ ૫ મો.

ગુરૂની પિછાન.

૧ કોઇ પણ જીવની હિંસા ન કરે તે ગુરૂ.

૨ કદિ પણ જૂઠું ન બોલે તે ગુરૂ.

૩ કોઇ પણ વસ્તુ ધણીની રજા વિના ન લે તે ગુરૂ.

૪ સ્ત્રીનો સંસર્ગ ન કરે અને બ્રહ્મચર્ય પાળે તે ગુરૂ.

૫ પૈસો, ઘરબાર, ક્ષેત્ર, વાડી, ગામગરાસ, બાગબગીચા, આસન, વાહન વગેરે કોઇ જાતનો પરિગ્રહ ન રાખે તે ગુરૂ.

૬ રાત્રે ભોજન ન કરે તે ગુરૂ.

૭ વાહન ઉપર બેસે નહિ તે ગુરૂ.
૮ કોઇને ભારભૂત થાય નહિ તે ગુરૂ.
૯ કોઇને ભય ઉપજાવે નહિ અને ખોટે માર્ગે દોરે નહિ તે ગુરૂ.
૧૦ સંસારની વાતો અને સંસારી ખટપટ કરે નહિ તે ગુરૂ.
૧૧ મોહ, માયા–મમતા રાખે નહિ તે ગુરૂ.
૧૨ કલેશ, કંકાસ કરે કરાવે નહિ તે ગુરૂ.
૧૩ શાંતિ, સમાધિ ઉપજાવે તે ગુરૂ.
૧૪ કઠોર, કર્કશ, મર્મવેધક શબ્દ બોલે નહિ તે ગુરૂ.
૧૫ દેશ, ગામ, નગર, ઉપાશ્રય કે કોઇ પણ મકાનનો પ્રતિબંધ રાખે નહિ તે ગુરૂ.
૧૬ પોતે તરે અને બીજાને તારે તે ગુરૂ.
૧૭ સ્વાર્થ વિના હિતનો ઉપદેશ આપે તે ગુરૂ.
૧૮ સંયમ, તપ, જ્ઞાન, ધ્યાન અને જીવન–નિર્વાહ સિવાય બીજું કંઇ પણ કાર્ય કરે નહિ તે ગુરૂ.
૧૯ દિવસે જોઇએ તેટલું અન્ન–પાણી અને પહેરવા જોઇએ તેટલાં વસ્ત્રો અને જ્ઞાનનાં સાધનો સિવાય કોઇ પણ વસ્તુનો સંગ્રહ ન કરે તે ગુરૂ.
૨૦ દેશોદેશમાં પગે ચાલી વિહાર કરે તે ગુરૂ.
૨૧ સત્ય કહેવામાં કોઇની પણ પરવા ન રાખે તે ગુરૂ.
૨૨ કોઇ પણ વખતે દીનતા ન સેવે તે ગુરૂ.
૨૩ સદા આત્માનંદી રહે તે ગુરૂ.

પાઠ ૬ ઠો.

ધર્મની પિછાન.

૧ કોઇ પણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવું તે ધર્મ.
૨ સત્ય બોલવું તે ધર્મ.
૩ કોઇની વસ્તુ રજા સિવાય લેવી નહિ તે ધર્મ.
૪ બ્રહ્મચર્ય પાળવું તે ધર્મ.
૫ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો તે ધર્મ.
૬ શિષ્ટ પુરૂષોનો વિનય કરવો તે ધર્મ.
૭ સભ્યતા રાખવી તે ધર્મ.
૮ ક્રોધ ન કરતાં ક્ષમા રાખવી તે ધર્મ.
૯ લોભ ન કરતાં સંતોષ રાખવો તે ધર્મ.
૧૦ સરલતા રાખવી તે ધર્મ.
૧૧ કોમળતા રાખવી તે ધર્મ.
૧૨ ઇંદ્રિયોને કાબૂમાં રાખવી તે ધર્મ.
૧૩ સુપાત્રને દાન દેવું તે ધર્મ.
૧૪ યથાશક્તિ તપ કરવું તે ધર્મ.
૧૫ ચંચલતા દૂર કરી મનને સ્થિર કરવું તે ધર્મ.
૧૬ શાસ્ત્રની આજ્ઞાઓ પાળવી તે ધર્મ.
૧૭ સત્પુરૂષોનો સમાગમ કરવો તે ધર્મ.
૧૮ ગુરૂની ભક્તિ-બહુ માન કરવું તે ધર્મ.

૧૯ ગરીબો ઉપર અનુકંપા રાખવી તે ધર્મ.

૨૦ સર્વનું હિત ચિંતવવું અને બીજાને સુખે સુખી થવું તે ધર્મ.

૨૧ પોતે દુઃખ વેઠીને બીજાને સુખ ઉપજાવવું તે ધર્મ.

૨૨ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરવું અને તેના ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી તે ધર્મ.

૨૩ વડીલોની શુદ્ધ આજ્ઞા પાળવી તે ધર્મ.

૨૪ બીજાનું શુભ કામ પોતાનું જાણીને કરવું, અહંભાવ કે સ્વાર્થવૃત્તિ ન રાખવી તે ધર્મ.

૨૫ પોતાની પેદાશમાંથી અમુક હિસ્સો ધર્માદાનો કહાડી તે ધર્મનાં કાર્યોમાં વાપરી નાંખવો તે ધર્મ.

૨૬ દેશ, સમાજ અને ધર્મની સેવા બજાવવી તે ધર્મ.

૨૭ મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધ પરિણુતિ રાખવી તે ધર્મ.

પાઠ ૭ મો.

ગુરૂભક્તિ.

૧ ગુરૂ કોઈ પણુ સ્થળે મળે ત્યાં ઉભા થઇ વંદના કરવી.

૨ ગુરૂ બહારગામથી આવતા હોય ત્યારે ગમે તેવું કામ મૂકીને પણુ સ્હામા જવું, અને વિહાર કરે ત્યારે વળોટાવવા જવું.

૩ રસ્તામાં ગુરૂથી મ્હોડા આગળ, જોડાજોડ કે લગોલગ પાછળ ચાલવું કે ઉભા રહેવું નહિ, પણ થોડો અંતર રાખી પછવાડે ચાલવું.

૪ ગુરૂ બોલતા હોય તેની વચ્ચે બોલી ઉઠવું નહિ.

૫ ગુરૂ બોલાવે તો એકદમ ઉભા થઇ જવાબ આપવો, પણ સાંભળ્યું અણસાંભળ્યું કરવું નહિ.

૬ ગુરૂની સામે કઠોરતાથી કે તોછડાઇથી બોલવું નહિ.

૭ ગુરૂ જે કાંઇ આદેશ કરે તે આદરપૂર્વક સ્વીકારવો.

૮ ગુરૂના અવર્ણવાદ બોલવા નહિ અને કોઈ બોલતો હોય તેને અટકાવવો.

૯ ગુરૂને કોઈ પણ રોગાદિકની તકલીફ હોય તો તેનો પોતાથી બનતો ઉપચાર કરવો.

૧૦ ગુરૂને જ્ઞાનાદિકનાં યોગ્ય સાધનો મેળવી આપવાં.

૧૧ ગુરૂને જ્ઞાનાભ્યાસમાં અંતરાય પાડવો નહિ.

૧૨ ગુરૂનું બહુમાન કરી તેમના ગુણો પ્રકાશમાં લાવવા.

૧૩ ગુરૂ પોતાને આસનેથી ઉઠી બીજે જાય ત્યારે અને બીજે સ્થાનેથી આસને આવે ત્યારે ઉઠી ઉભા થવું પણ બેસી રહેવું નહિ.

૧૪ ગુરૂની વેયાવચ્ચ સેવાભક્તિ યોગ્ય રીતે કરવી.

૧૫ ગુરૂને કલ્પતી અને ખપતી ચીજ વહોરાવવામાં સંકુચિત મન ન રાખવું.

૧૬ સાધુને ખપતી ચીજો અસુઝતી ન રાખવી.

પાઠ ૮ મો.

ધર્મસ્થાન-પ્રવેશ.

જ્યાં ધર્મક્રિયા કરાય છે અને ધર્મગુરૂ ઉતરે છે, તે ધર્મ-સ્થાન-ઉપાશ્રય કહેવાય. તેની મર્યાદા જાળવવાને નીચેના નિયમો પાળવા જોઇએઃ—

૧ શરીર કે વસ્ત્રો ઉપર લોહી, પરૂ, વિષ્ટા કે કોઇ પણ અ-શુચિના ડાઘા હોય કે શરીરના કોઈ ભાગમાંથી રસી નિકળતી હોય તો તેવે શરીરે કે તેવે વસ્ત્રે ઉપાશ્રયમાં આવવું નહિ.

૨ શરીરનાં અવયવો દેખાય તેવાં બારીક આછકડાં લુગડાં પહેરી આવવું નહિ.

૩ ગરબડ કરે કે અશુચિ કરી જાય તેવાં ન્હાનાં છોકરાંઓને રમાડવા સાથે લાવવાં નહિ.

૪ સચિત્ત વસ્તુ-ફળ, ફૂલ, શાક, ભાજી, લીલોતરી, કાચું પાણી, દાણા, આખી સોપારી, એલચી વગેરે ચીજો સાથે લાવવી નહિ.

૫ ધર્મસ્થાનની મર્યાદા લોપાય તેવી ગુનાહિત સ્થિતિમાં આ-વવું નહિ.

૬ બહારથી આવી ઉપાશ્રયની હદમાં પીસાબ કરવો નહિ.

૭ ઉપાશ્રયની અંદર કે બહાર જવા આવવાના રસ્તામાં લીંટ કે ગળફા નાંખવા નહિ.

૮ એક પનાના વસ્ત્રનું ઉત્તરાસન કર્યા વિના આવવું નહિ.
૯ ધર્મસ્થાનના બેઠકના હોલમાં પગરખાં-ચાખડી પહેરી આ- વવું નહિ; સૂત્રની સઝાય કે વ્યાખ્યાન થતું હોય તે હોલમાં સાંસારિક લુગડાં ઉતારવાં કે રાખવાં નહિ.
૧૦ કીડી વગેરે જંતુઓ ચડે તેવા પદાર્થો લઇ આવવું નહિ.
૧૧ રજસ્વલા સ્ત્રીએ અપવિત્રતા હોય ત્યાંસુધી આવવું નહિ.
૧૨ ઉપાશ્રયના દ્વારમાં પેસતાં “ निसही ” શબ્દ ઉચ્ચારવો.
૧૩ અંદર આવી ઇરિયાવહીનો કાઉસગ્ગ કરવો.

પાઠ ૯ મો.

ધર્મસ્થાનની મર્યાદા.

૧ સાંસારિક વાર્તાઓ, નોવેલ, શૃંગારિક કવિતાઓ કે બીભત્સ પુસ્તકો ધર્મસ્થાનમાં લાવવાં નહિ, તેમ વાંચવાં નહિ.
૨ ધર્મસ્થાનમાં ધાર્મિક અને નૈતિક વિષય સિવાયનાં માસિકો કે ન્યુસપેપરો વાંચવાં નહિ.
૩ ધર્મસ્થાનમાં ન્યાતની કે ગામની પંચાયતો કરવી નહિ.
૪ ધર્મસ્થાનમાં સાંસારિક ધંધો કે તેની વાતો કરવી નહિ.
૫ ધર્મસ્થાનમાં મંત્ર-જંત્ર કે જ્યોતિષ્‌ના ફળાફળની કે વસ્તુઓના ભાવપાડની વાતો કરવી નહિ.
૬ ધર્મસ્થાનમાં વૈદકનો ધંધો તેમજ તે સંબંધી વાતચીત કરવી નહિ.

૭ ધર્મસ્થાનમાં જુગાર કે સોદ્દા સટ્ટા કરવા નહિ.

૮ ધર્મસ્થાનમાં વાજીંત્ર વગાડવાં નહિ, તેમજ ગાન નાચ કરાવવાં નહિ.

૯ ધર્મસ્થાનમાં સગપણ, વિવાહ વગેરેનાં કાર્ય કરવાં નહિ.

૧૦ ધર્મસ્થાનમાં ક્રય વિક્રય કે લેતી દેતી સંબંધી વ્યવહાર કરવો નહિ.

૧૧ ધર્મસ્થાનમાં ઘર સંબંધી તેમજ વ્યાપાર સંબંધી કોઈ પણ કામ કરવું નહિ.

૧૨ ધર્મસ્થાનમાં ગંજીફો, ચોપાટ, ગેડી દડા, બેટબોલ વગેરે રમતો રમવી નહિ.

૧૩ ધર્મસ્થાનમાં જમણવાર, મીજબાની, ચાપાર્ટી વગેરે કરવાં કરાવવાં નહિ.

૧૪ ધર્મસ્થાનમાં સ્નાન, મંજન, માથું ગુંથવું, હજામત વગેરે શરીર શુશ્રૂષાનાં કાર્ય કરવાં નહિ.

૧૫ ધર્મસ્થાનમાં ભરત, ગુંથણ, સીવણ વગેરે સાંસારિક કાર્યો કરવાં નહિ.

૧૬ ધર્મસ્થાનમાં તમાકુ, જરદો, પાનસોપારી વગેરે ખાવાં નહિ.

૧૭ ધર્મસ્થાનમાં બીડી, ચલમ, ગાંજો, સિગારેટ, હુકકો વગેરે ધૂમ્રપાન કરવું નહિ.

૧૮ ધર્મસ્થાનમાં ટાઢું પાણી, ચ્હા, નાસ્તા, ફળફૂલ વગેરે ખાવાં નહિ.

૧૯ ધર્મસ્થાનમાં જોખમભરેલી કોઇ પણ વસ્તુ રાખવી નહિ.

૨૦ ધર્મસ્થાનમાં જૂ, માંકડ વગેરે ક્ષુદ્ર પ્રાણી મૂકવાં નહિ.

૨૧ ધર્મસ્થાનમાં બળખા, લીંટ, વગેરે વસ્ત્રમાં નાંખવા નહિ, તેમજ પગ, જમીન કે ભીંતો ઉપર ચોપડવા નહિ.

૨૨ ધર્મસ્થાનમાં મેલી મુહપત્તિઓ કે લુગડાંના કકડા મૂકવા નહિ.

૨૩ ધર્મસ્થાનમાં છાણ વગેરેથી ખરડાયેલ પગ જમીનપર ઘસી ધર્મસ્થાનની પવિત્ર જમીન બગાડવી નહિ.

પાઠ ૧૦ મો.

ધર્મસ્થાનમાં ભાષાની મર્યાદા.

૧ ધર્મસ્થાનમાં ક્લેશ કંકાસ થાય અને કષાય વધે તેવી ભાષા બોલવી નહિ.

૨ ધર્મસ્થાનમાં તુંકારે હુંકારે બીભત્સ શબ્દે કે અપમાનભર્યા શબ્દથી કોઇને બોલાવવા નહિ.

૩ ધર્મસ્થાનમાં અવિનયી શબ્દો વાપરવા નહિ, તેમજ કોઇને ગાળ દેવી નહિ.

૪ ધર્મસ્થાનમાં વિષવાદ ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે વાદ કરવો નહિ.

૫ ધર્મસ્થાનમાં ગર્વભરેલા શબ્દો બોલવા નહિ.

૬ ધર્મસ્થાનમાં કઠોર, કર્કશ, પરને પીડાકારી, મર્મભેદક, પરના રહસ્ય પ્રકાશક શબ્દો વાપરવા નહિ, તેમજ બીજાને ધ્રાશકો પડે તેવાં વચનો ઉચ્ચારવાં નહિ.

૭ ધર્મસ્થાનમાં સ્ત્રીકથા, ભત્તકથા, દેશકથા અને રાજકથા વગેરે કોઈ પણ જાતની વિકથા-ફોકટની વાતો કરવી નહિ.

૮ ધર્મસ્થાનમાં માયા-કપટથી પ્રપંચયુક્ત ભાષણ કરવું નહિ.

૯ ધર્મસ્થાનમાં હાંસી-મશ્કરી કે કોઈની ઠઠાબાજી કરવી નહિ.

૧૦ ધર્મસ્થાનમાં સાવદ્ય, અપ્રિય અને અસત્ય ભાષણ કરવું નહિ.

૧૧ ધર્મસ્થાનમાં કાણાને કાણો, આંધળાને આંધળો, ચોરને ચોર અને કોઈ પણ ખોડવાળાને તે ખોડથી બોલાવવો નહિ.

૧૨ ધર્મસ્થાનમાં શૃંગારી ગાયનો કે શૃંગારી વાર્તાઓ કરવી નહિ.

૧૩ ધર્મસ્થાનમાં ફારસી, સંકેતવાળા, બીજાઓને વ્હેમ પડે તેવા શબ્દો બોલવા નહિ.

૧૪ ધર્મસ્થાનમાં સ્ત્રીએ પુરૂષ સાથે અને પુરૂષે સ્ત્રી સાથે એકાંતમાં રહી વાર્તાલાપ કરવો નહિ.

૧૫ ધર્મસ્થાનમાં રાજ્ય વિરૂદ્ધ ગણાય તેવી વાતો કે ભાષણો કરવાં નહિ.

૧૬ ધર્મસ્થાનમાં કોઈની પણ નિન્દા કુથલી કરવી નહિ.

૧૭ ધર્મસ્થાનમાં જયજિનેંદ્ર સિવાય જુહાર, રામ રામ કે સલામ એવા વ્યાવહારિક આદર સત્કારના શબ્દો બોલવા નહિ.

પાઠ ૧૧ મો.

ધર્મસભામાં પ્રવેશ અને વંદનાવિધિ.

• જ્યાં ધર્મગુરૂ ઉપદેશ આપે અને શ્રોતાઓ સાંભળવાને બેસે તે ધર્મસભા કહેવાય, તેની મર્યાદા જાળવવાના નિયમો નીચે પ્રમાણે છેઃ—

૧ ગુરૂના ઉપર દૃષ્ટિ પડતાં બે હાથ મસ્તકે અડાડવા.
૨ સંકોચ્યા વિના ફળફળતે વસ્ત્રે સભામાં દાખલ થવું નહિ.
૩ નીચી દૃષ્ટિ રાખી યતનાએ દાખલ થવું.
૪ કોઇને ઠેશ ન લાગે અને ધર્મોપકરણ ઉપર પગ ન આવે તેવી રીતે ચાલવું.
૫ ગુરૂની બેઠકથી અઢી હાથ દૂર રહી વંદના કરવી.
૬ પંચ અંગ નમાવી તિખુત્તોનો પાઠ ઉચ્ચારતાં ત્રણ વાર ઉઠબેસ કરી વંદના કરવી.
૭ વંદના કરતાં હાથ પગ જે જમીન ઉપર રાખવાના હોય તે જમીન દૃષ્ટિથી જોઇ, રજોહરણ, ગુચ્છો કે વસ્ત્રના છેડાથી પુંજવી.
૮ વંદના કરી હળવે-કોમળ હાથે ગુરૂના ચરણની રજ લઈ મસ્તકે અડાડવી અને ગુરૂને સુખશાતા પૂછવી.
૯ માણુસોની ગરદી હોય તો ચરણરજ લેવાને ધક્કાધક્કી કરવી નહિ.

૧૦ વરસાદથી ભિંજેલા હાથ પગ કે વસ્ત્રો સુકાયાં ન હોય ત્યાંસુધી વ્રતી અને ગુરૂના ચરણનો સ્પર્શ કરવો નહિ.

૧૧ માણસો ભરાઇ ગયા હોય અને ચાલવાની જગ્યા ન હોય તો માણસોને કચડી અંદર ઘસવું નહિ, પણ દૂરથી જ વંદના કરી ઉચિત સ્થાને બેસવું.

૧૨ સ્ત્રીઓએ સ્ત્રીઓની સભામાં અને પુરૂષોએ પુરૂષોની સભામાં જવાનું જે દ્વાર હોય તે દ્વારે કે તે માર્ગે પ્રવેશ કરવો.

પાઠ ૧૨ મો.

સભામાં બેસવાના નિયમો.

૧ માણસોના આવવાના માર્ગમાં બેસવું નહિ.

૨ સ્ત્રીઓની સભા સામે મુખ રાખી બેસવું નહિ.

૩ સ્ત્રીસભા અને પુરૂષસભા વચ્ચે થોડો પણ અંતર રાખી બેસવું.

૪ બેસવાની જગ્યા દૃષ્ટિથી જોયા વિના કે રજોહરણ ગુચ્છાથી પુંજયા વિના બેસવું નહિ.

૫ પથરણું જતનાથી પાથર્યા વિના બેસવું નહિ.

૬ સામાયક કે સંવર કંઇ પણ વ્રત લઇને બેસવું.

૭ પોતાના દરજ્જા પ્રમાણે આગળ કે પાછળ, ગુરૂ સન્મુખ દૃષ્ટિ રાખીને બેસવું.

૮ પાટ ભિંત કે થાંભલાને અઢેલી બેસવું નહિ.
૯ વસ્ત્ર કે ભુજાથી પલાંઠી બાંધી બેસવું નહિ.
૧૦ લાંબા પગ પ્રસારી બેસવું નહિ.
૧૧ પગ ઉપર પગ ચઢાવી બેસવું નહિ.
૧૨ બારી બારણુાંમાં ઉંચે ચડી બેસવું નહિ.
૧૩ ગુરૂથી ઉંચે આસને બેસવું નહિ.
૧૪ ગુરૂને લગોલગ અડીને બેસવું નહિ.
૧૫ પંક્તિબંધ બેસવું પણ આડાઅવળા બેસવું નહિ.
૧૬ ગાદીતકીયા કે ચાકળા નાંખી બેસવું નહિ.
૧૭ બેસવાની જગા માટે તકરાર કરવી નહિ, જ્યાં ખાલી હોય ત્યાં બેસી જવું.
૧૮ ગુરૂના આસન ઉપર બેસવું નહિ તેમ ગુરૂના ધર્મોપકરણુને પગ લગાડી આશાતના કરવી નહિ.

પાઠ ૧૩ મો.

વ્યાખ્યાનના શ્રવણુનો વિધિ.

૧ વ્યાખ્યાન વાંચનાર વાંચવા આવે ત્યારે અને વાંચી જાય ત્યારે શ્રોતાઓએ ઉઠી ઉભા થવું.
૨ વ્યાખ્યાનના પ્રારંભ અને સમાપ્તિ વખતે ઉભા થવું.

૩ વ્યાખ્યાન પૂરૂં થયે કંઈ પણ વ્રત નિયમ કરવા.
૪ વ્યાખ્યાન વચ્ચે બોલચાલ કરવી નહિ.
૫ પચ્ચખાણ લેવાં હોય તો ચોક્કસ વખતે એકી સાથે પચ્ચખાણ લઇ લેવાં, પણ વારંવાર વ્યાખ્યાનમાં ભંગાણ પાડવું નહિ.
૬ વ્યાખ્યાન વચ્ચે કોઇ સાથે વાતચીત કરવી નહિ.
૭ વ્યાખ્યાન વચ્ચે ઉઠબેસ કરવી નહિ.
૮ વ્યાખ્યાન વચ્ચે સ્ત્રીઓ તરફ વિકારદૃષ્ટિથી જોવું નહિ.
૯ વ્યાખ્યાન વચ્ચે આલસ્ય મરડવું નહિ અને ઉંઘવું કે ઝોલાં ખાવાં નહિ.
૧૧ વ્યાખ્યાન વચ્ચે મોટે અવાજે સામાયકના પાઠ ઉચ્ચારવા નહિ.
૧૨ વ્યાખ્યાન વચ્ચે નોકારવાળી, અનુપૂર્વી કે પુસ્તકો વાંચવાં નહિ.
૧૩ વ્યાખ્યાન વચ્ચે સ્વાધ્યાય કે પાઠ કરવો નહિ.
૧૪ વ્યાખ્યાન વચ્ચે શ્રવણ સિવાય બીજી કોઈ પણ ક્રિયા કરવી નહિ.
૧૫ વ્યાખ્યાન વચ્ચે ચાલતા સંબંધ સિવાય જે તે પ્રશ્નો પૂછવા નહિ.
૧૬ વ્યાખ્યાન વચ્ચે કારણ સિવાય ઉઠી ચાલ્યા જવું નહિ.
૧૭ વ્યાખ્યાન વચ્ચે બીજાને ઉપદેશ આપવો નહિ કે વ્યા-

ધ્યાનનો વિષય પોતે જાણુતો હોય તો તે વિષે આગળથી બીજાઓને કહેવું નહિ.

૧૮ વ્યાખ્યાનના વિષયની અવગણુના કરવી નહિ.

૧૯ વક્તાની ભૂલ હોય તોપણુ સભા સમક્ષ તેનું અપમાન કરી ખષ્ટ કરવા નહિ.

૨૦ સાંભળવામાં ન્હાના મ્હોટા સાધુ કે સંઘાડા પરસંઘાડાની ભેદભાવના રાખવી નહિ, નિષ્પક્ષપાતથી શ્રવણુ કરવું.

૨૧ સભામાંના કોઇ પણુ સભાસદ ઉપર વૈરભાવ કે દ્વેષભાવ રાખવો નહિ.

૨૨ મનની વૃત્તિઓ એકાગ્ર કરી આદિથી અંતસુધી એક ચિત્તે ખરી લાગણીથી શ્રવણુ કરવું.

૨૩ સામાયકાદિ વ્રત ગુરૂની આજ્ઞા લઈ પોતાની મેળે બાંધી લેવાં, ચાલતા વ્યાખ્યાનમાં અંતરાય પાડવો નહિ.

પાઠ ૧૪ મો.

જ્ઞાનમર્યાદા.

૧ ધર્મપુસ્તકને પોતાના આસન કરતાં નીચે આસને મૂકવું નહિ.

૨ ધર્મપુસ્તકને પગ લગાડવો નહિ, તેમ તેના ઉપર સૂવું-બેસવું નહિ.

૩ ધર્મપુસ્તકને જમીનપર રખડતું મૂકવું નહિ, પણ ઠવણી ઉપર મૂકવું કે પાટલી સાથે સારા બાંધણામાં બાંધી રાખવું.

૪ ધર્મપુસ્તકની સ્હામે પગ લાંબા કરવા નહિ, તેમ તે તરફ પુંઠ કરવી નહિ.

૫ ધર્મપુસ્તકને થુંકવાળી આંગળી અડાડવી નહિ.

૬ ચોક્કસ વખતે ધર્મપુસ્તકોનું પડિલેહણ કરવું.

૭ કોઈનું પણ પુસ્તક ડાઘા ડુઘાથી બગાડવું નહિ, તેમ તેનો નાશ ન કરવો.

૮ જ્ઞાની પુરૂષની અવહેલના, નિંદા કે અપમાન કરવું નહિ.

૯ કોઈને પણ જ્ઞાન મેળવવામાં અંતરાય પાડવો નહિ.

૧૦ જ્ઞાનનો ખોટો દંભ-આડંબર કરવો નહિ.

૧૧ અકાળ અને અસઝાયમાં સૂત્રનો ઉચ્ચાર કરવો નહિ.

૧૨ હ્રસ્વનો દીર્ઘ અને દીર્ઘનો હ્રસ્વ વગેરે અશુદ્ધ ઉચ્ચાર કરવા નહિ.

૧૩ સૂત્ર વાંચનના પ્રમાણમાં ઉપધાન તપ કરવું.

૧૪ ગુરૂગમ વિના સૂત્રનો ઉપદેશ દેવા બહાર પડવું નહિ.

૧૫ ન સમજાય તેવા વિષયમાં ખોટી કલ્પના કરવી નહિ.

૧૬ ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરવું નહિ, તેમજ શંકા હોય તો તેનું સમાધાન કરવું, પણ શંકા વેદવી નહિ.

૧૭ સૂતાં સૂતાં કે આડે પડખે પડયાં પડયાં વાંચવું નહિ.

૧૮ ગુરૂને વંદના કર્યા સિવાય પ્રશ્નો પૂછવા નહિ, તેમ વાંચણી લેવી નહિ.

૧૯ ગુરૂનો ઉપકાર ઓળવવો નહિ, પણ વિદ્યા આપનારનો સત્કાર–બહુમાન કરવું.

૨૦ શાસ્ત્રનાં પવિત્ર વાકયો અનાદરથી જ્યાં ત્યાં ઉચ્ચરવાં નહિ.

૨૧ યોગ્યતા ઉપરાંત શાસ્ત્રીય વાંચન કરવું–કરાવવું નહિ.

૨૨ ઉઘાડે મુખે અને દીવો કરી શાસ્ત્ર વાંચવું નહિ.

૨૩ અપવિત્ર સ્થાને ધર્મપુસ્તકો રાખવાં નહિ.

૨૪ વ્યાવહારિક જ્ઞાનનું ભણતર ભણવાને ધાર્મિક જ્ઞાનનો પાયો પ્રથમથી જ નાંખવો.

પાઠ ૧૫ મો.

અસઝાયની સમજ.

જેના યોગમાં પવિત્ર શાસ્ત્રનો ઉચ્ચાર થઇ શકે નહિ, તે અસઝાય કહેવાય: તે આ પ્રમાણે:—

૧ હાડકું, માંસ, રૂધિર, વિષ્ટા અને પંચેંદ્રિયનું કલેવર જે મકાનની હદમાં પડયું હોય તે હદમાં શાસ્ત્ર વાંચવું નહિ. (અસઝાય).

૨ રાજા કે મ્હોટા માનનીય માણસનું મરણ થાય ત્યારે અસઝાય.

૩ મ્હોટી લડાઈ ચાલતી હોય ત્યારે તે હદમાં અસઝાય.

૪ મ્હોટો તારો ખરે કે ઉલ્કાપાત થાય ત્યારે અસઝાય.

૫ ચંદ્ર સૂર્યનું ગ્રહણ રહે ત્યાંસુધી અસઝાય.

૬ દિશાઓ પડી જાય, ધુંધલી થાય ત્યારે અસઝાય.

૭ હસ્ત નક્ષત્ર પછી અને આર્દ્રા નક્ષત્ર પહેલાં કડાકા, ગાજ-વીજ, છાંટા કે વરસાદ થાય તો તેટલો વખત અસઝાય.

૮ ધુમર, ઝાકળ અને મેઘરવો પડે ત્યાંસુધી અસઝાય.

૯ પ્રચંડ વાયુથી રજોવૃષ્ટિ થાય ત્યાંસુધી અસઝાય.

૧૦ ભૂતાદિકના ચાળા થાય ત્યારે અસઝાય.

૧૧ સુદની બીજના ચંદ્રનો ઉદય થયા પછી બે ઘડી સુધી અસઝાય.

૧૨ અશાડ સુદ ૧૫ અને વદ ૧, ભાદરવા સુદ ૧૫ અને વદ ૧, કારતક સુદ ૧૫ અને વદ ૧, ચૈત્ર સુદ ૧૫ અને વદ ૧, એ આઠ દિવસ આખા દિવસની અસઝાય.

૧૩ દરરોજ સવારે અને સાંઝે સંધ્યાની બે ઘડી, મધ્યરાત્ર અને મધ્યાહ્નની બે ઘડી, એમ એક દિવસમાં આઠ ઘડી અકાળ–અસઝાય.

પાઠ ૧૬ મો.

અભક્ષ્યનો ત્યાગ.

૧ કોઇ પણ જાતના દારૂ કે માંસ વાપરવાં નહિ.

૨ મધ તથા માખણ ખાવાં નહિ.

૩ ડુંગળી, લસણુ વગેરે કંદમૂળ ખાવાં નહિ.
૪ વડ, પીપળ, ઉંબર વગેરે વૃક્ષનાં ફળ ખાવાં નહિ.
૫ તાડફળ, પંડોલ, ખરાબ દેખાવની વસ્તુ ખાવી નહિ.
૬ વરસાદના કરા ખાવા નહિ.
૭ સોમલ, વછનાગ, અફીણુ વગેરે વિષ ભક્ષણુ કરવું નહિ.
૮ રાત્રિભોજન કરવું નહિ.
૯ બોળ અથાણું ખાવું નહિ.
૧૦ અજાણ્યાં ફળ ફૂલ કે વનસ્પતિ વાપરવી નહિ.
૧૧ બગડેલ અનાજ, મીઠાઇ, દૂધ, ફળ, ઘી વગેરે ખાવાં નહિ.
૧૨ એઠાં અનાજ પાણી વાપરવાં નહિ.
૧૩ મેંદો પડસુંદીની બનેલી ચીજો ખાવી નહિ.
૧૪ અવિધિએ પકવેલ ફળ શાકાદિ ખાવાં નહિ.
૧૫ કૅાડલીવર ઓઈલ વગેરે ભ્રષ્ટ દવાઓ વાપરવી નહિ.

પાઠ ૧૭ મો.

સામાયકનો વિધિ.

૧ બને ત્યાંસુધી પ્રભાતમાં, નહિતો જ્યારે એક કલાકનો અવકાશ હોય ત્યારે પવિત્ર શરીરે પવિત્ર સ્થાનમાં સામાયક કરવું.

૨ સામાયકનાં વસ્ત્રો અલગ રાખવાં જોઇએ. એક પહેરવાનું

અને એક ઓઢવાનું એમ બે ખુલ્લાં વસ્ત્ર સફેદ અને સ્વચ્છ રાખવાં.

૩ સામાયકમાં બંડી, અંગરખું, ગંજીફરાક, કોટ, પાટલુન, ટોપી, પાઘડી, મોજાં, ફૂલની માળા કે કોઈ પણ સંસારનાં લુગડાં પહેરાય નહિ.

૪ સ્ત્રીઓને માટે ઉપરનો નિયમ નથી; તેમણે સ્ત્રીનો પોષાક રાખવાનો છે પણ તે સાદો સ્વચ્છ જોઇએ.

૫ પથરણું (કટાસણું), ગુચ્છો, મુહપત્તિ, માળા અને પહેરવા ઓઢવાનું એકેક વસ્ત્ર, એટલાં સામાયકનાં ઉપકરણો છે.

૬ એ છ ઉપકરણો મલીન કે ગંદાં ન રાખવાં કેમકે ચોમાસામાં તેમાં લીલફૂલ થવાનો સંભવ રહે અને દેખાવ ખરાબ લાગે.

૭ સામાયક કરનારે પ્રથમ છએ ઉપકરણોનું પાડલેહણ કરવું; પછી સંસારી લુગડાં બદલાવી સામાયકનાં બે વસ્ત્રો ધારણ કરવાં.

૮ જમીન પુંજી, પાથરણું પાથરી, મુહપત્તિ બાંધી, ગુરૂ હોય તો તેમને વંદના કરી, ન હોય તો પૂર્વ તથા ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખી ઉભા રહી કે બેઠે બેઠે સમાયકના પાઠ ઉચ્ચારવા.

૯ સામાયકના આઠ પાઠમાં પ્રથમના ચાર પાઠ અનુક્રમે ઉચ્ચારી જવા, પછી ઇરિયાવહીયાનો કાઉસગ્ગ કરવો.

૧૦ કાઉસગ્ગ એટલે કાયાને સ્થિર રાખવી, હાથ, પગ, હોઠ,

જીભ કે આંખની પાંપણુ સુદ્ધાં હલાવાય નહિ; બધાં અંગો સ્થિર રાખી ઇરિયાવહીયાનો પાઠ મનમાં સ્મરી જવો તે કાઉસગ્ગ.

૧૧ કાઉસગ્ગ ઉભાં ઉભાં કરવો હોય તો હાથ લાંબા સાથળને અડાડી, દૃષ્ટિ નાસિકાના અગ્ર ભાગપર ઠેરવવી; બેઠાં બેઠાં કરવો હોય તો પલાંઠી વાળી હાથની બંને હથેળી એક બીજા ઉપર રાખી દૃષ્ટિ નાસિકાએ રાખવી.

૧૨ 'નમો અરિહંતાણું' બોલી કાઉસગ્ગ પાળ્યા પછી લોગસ્સનો પાઠ બોલી ગુરૂને ત્રણ વાર વંદન કરી આજ્ઞા માગવી અને પછી કરેમિ ભંતેનો પાઠ બોલી જમણો ઢીંચણુ જમીનપર રાખી ડાબો ઢીંચણુ ઉંચો રાખી ત્રણ નમોથ્થુણં કહેવાં.

૧૩ ઓછામાં ઓછું બે ઘડીનું સામાયક થાય; એકી ઘડીએ ન થાય પણ બેકી ઘડીએ એટલે ૨–૪–૬–૮ ઘડીએ થાય.

૧૪ સામાયકના કાળમાં ધર્મ સિવાય બીજું કંઇ પણ કામ થાય નહિ.

૧૫ સામાયકના કાળમાં ધર્મપુસ્તક વાંચવું, વ્યાખ્યાન સાંભળવું, સઝાય કરવી, ધ્યાન ધરવું, માળા ફેરવવી, ધર્મચર્ચા કે જ્ઞાનચર્ચા કરવી.

૧૬ સામાયકના બત્રીશ દોષ ટાળી શુદ્ધ સામાયક કરવું.

૧૭ બે ઘડી કે ચાર ઘડી પૂરી થયા પછી સામાયક પાળવું હોય ત્યારે લોગસ્સ સુધી પૂર્વની પેઠે બોલી જવું. કરેમિ

ભંતેને બદલે પાળવાની વિધિના પાઠો બોલવા અને પછી ત્રણ નમોથ્થુણું કહેવાં.

૧૮ સામાયકનાં લુગડાં જુદા પથરણામાં જ બાંધવાં, મુહપત્તિ જો થુંકથી પલાળી હોય તો સુકાવ્યા વિના બાંધવી નહિ; લીલાં ને લીલી રહેવાથી સંમૂર્છિમ જીવ ઉત્પન્ન થાય.

૧૯ સામાયકનાં ઉપકરણો મલીન થયાં હોય તો અચેત પાણીથી સાફ કરવાં પણ ઠંડા પાણીથી નહિ.

પાઠ ૧૮ મો.

સામાયકના ૩૨ દોષો.

મનના ૧૦ દોષો.

૧ અવિવેક દોષ—સામાયકનો લાભ કે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના ઓઘસંજ્ઞાએ કરે તે.

૨ યશોવાંચ્છા દોષ—સામાયકમાં યશકીર્તિની વાંચ્છા કરે તે.

૩ ધનવાંચ્છા દોષ—સામાયકમાં ધનની ઈચ્છા રાખે તે.

૪ ગર્વ દોષ—સામાયકનું અભિમાન કરે તે.

૫ ભયદોષ—ભાવ વિના માત્ર લોકાપવાદના ભયથી કરે તે.

૬ નિદાન દોષ—સામાયકના ફળનું નિયાણું કરે તે.

૭ સંશય દોષ—સામાયકના ફળનો સંદેહ રાખે તે.

૮ કષાય દોષ—સામાયકમાં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કરે તે.

૯ અવિનય દોષ—સામાયકમાં ગુર્વાદિકનો દ્રોહ કરે તે.
૧૦ અપમાન દોષ—સામાયકને તુચ્છ સમજી અનાદરપૂર્વક કરે તે.

વચનના ૧૦ દોષો.

૧ કુત્સિત દોષ—સામાયકમાં કુત્સિત—બીભત્સ વચન બોલે તે.
૨ સહસા દોષ—અણુવિચાર્યું સાહસિક વચન બોલે તે.
૩ અસદારોપણ દોષ—કોઈના ઉપર અસત્ય આરોપ મૂકે તે.
૪ નિરપેક્ષ દોષ—શાસ્ત્રની અપેક્ષા વિના એકાંતિક વચન બોલે તે.
૫ સંક્ષેપ દોષ—સામાયકના પાઠો સંક્ષેપથી અધૂરા બોલે તે.
૬ કલહ દોષ—કોઈની સાથે કલેશ કંકાસ કરે તે.
૭ વિકથા દોષ—ચાર પ્રકારની વિકથા કરવી તે.
૮ હાસ્ય દોષ—કોઇની હાંસી—મશ્કરી કરવી તે.
૯ અશુદ્ધ દોષ—અશુદ્ધ ઉચ્ચાર કરે અથવા ચકાર મકારાદિ વચન બોલે તે.
૧૦ મુમ્મણ દોષ—માખીની પેઠે બણબણ કરતાં પાઠના શબ્દો અવ્યક્ત રીતે બોલે તે.

કાયાના ૧૨ દોષો.

૧ અયોગ્યાસન દોષ—પગ ઉપર પગ ચડાવીે કે લુગડાથી પલાંઠી બાંધી વગેરે અયોગ્ય આસને બેસે તે.
૨ ચલાસન દોષ—વારંવાર આસન બદલાવે કે હિંડોળા વગેરે અસ્થિર આસને બેસે તે.

૩ ચલદષ્ટિ દોષ–ચારે તરફ ડોળા ફેરવ્યા કરે કે વિષયી નજરથી સ્ત્રીઓ તરફ તાકે તે.

૪ સાવદ્યક્રિયા દોષ–સામાયકમાં છોકરાં રમાડવાં, લુગડાં સીવવાં, નામું કરવું વગેરે સંસારી કામો કરે તે.

૫ આલંબન દોષ–ભીંત, થાંભલા વગેરેને અઢેલીને બેસે તે.

૬ આકુંચન પ્રસારણ દોષ–વગર કારણે વારંવાર શરીરના અવયવો સંકોચે પ્રસારે તે.

૭ આલસ્ય દોષ–આલસ્ય મરડે, બગાસાં ખાય, આડે પડખે પડે વગેરે.

૮ મોટન દોષ–અંગુલિ પ્રમુખ મરડી ટચાકા ફોડે તે.

૯ મલ દોષ–પુંજ્યા વિના ખાજ ખણે અથવા શરીરનો મેલ ઉતારે તે.

૧૦ વિમાસણ દોષ–ગલહથો દઇ સંસારના કામકાજની વિમાસણ, શોક, દિલગીરી કરે તે.

૧૧ નિદ્રા દોષ–ઝોલાં ખાય કે નિદ્રા લે તે.

૧૨ વેયાવચ્ચ દોષ–વિના કારણે અંગ ચંપાવે તે.

પાઠ ૧૯ મો.

પોષધનો વિધિ.

૧ સામાયકના છ ઉપકરણો પોષધમાં પણ વપરાય તે ઉપરાંત સુવાની પથારી માટે ત્રણ ઓછાડ રાખવા, તે પણ

સફેદ સાદા અને સ્વચ્છ હોવા જોઇએ.

૨ પ્રથમ જગ્યા પુંજી ઉપકરણોનું પડિલેહણ કરવું.

૩ સંસારી વસ્ત્રો ઉતારી ધર્મનાં પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્રો ધારણ કરવાં; સ્ત્રીઓએ પોતાનો સાદો પોષાક રાખવો.

૪ પોષામાં કંઇ પણ ખવાય કે પીવાય નહિ, તમાકુ પણ સુંઘાય નહિ અર્થાત્ ચોવિહારો ઉપવાસ કરવો જોઇએ.

૫ પોષામાં કોઈ પણ જાતનું હથીયાર રખાય નહિ.

૬ ઝવેરાત કે સોના રૂપાનું કોઇ પણ આભરણ પોષામાં પહેરાય નહિ; સ્ત્રીઓથી ન ઉતારી શકાય તે સિવાયના દાગીના પોષામાં રાખવા નહિ.

૭ ચંદન, વિલેપન કે પુષ્પમાળા પોષધમાં ધારણ કરી શકાય નહિ.

૮ સામાયકની માફક સાદાં બે વસ્ત્રો પહેરી, પથરાણું પાથરી, મુહપત્તિ બાંધી, ગુરૂ સન્મુખ અથવા પૂર્વ ઉત્તર દિશાભિમુખ ઉભા રહી, સામાયકની પેઠે લોગસ્સ સુધીના પાઠ બે વાર સુધી ઉચ્ચરી જવા.

૯ વંદનપૂર્વક આજ્ઞા માગી ગુરૂ પાસે અગર ગુરૂ ન હોય તો પોતાની મેળે અગીયારમા વ્રતનો આગલો ભાગ ઉચ્ચારી પોષધ બાંધવું; ત્યારપછી પૂર્વવત્ ત્રણ નમોથ્થુણં કહેવાં એટલે બાંધવાનો વિધિ પૂરો થયો.

૧૦ પોષધકાળ સૂર્યોદયથી શરૂ થતાં બીજે દિવસે સૂર્યોદય

થાય ત્યાંસુધી પૂરો થાય એટલે આઠ પહોરનો પોષધ થાય.

૧૧ પોષામાં દિવસે સુવાય નહિ, તેમ કામ સિવાય હર ફર કરાય નહિ.

૧૨ સામાયકમાં દર્શાવેલ કાર્ય જ પોષામાં થાય પણ બીજું કાર્ય ન થાય.

૧૩ સાંજે અને બીજે દિવસે સ્હવારે મ્હોટા શ્રાવકની આજ્ઞા લઈ દરેક ઉપકરણ અને લુગડાનું પડિલેહણ કરવું.

૧૪ સાંજે અને સ્હવારે બે વખત પડિક્રમણું કરવું.

૧૫ પોષામાં લઘુનીત કે વડીનીતનું કામ પડે તો નિરવદ્ય જગ્યામાં જઇ પરઠવવું; પરઠવવા જતાં 'આવસ્સહિ' કહેવું; જમીન જોઇને 'અણુજાણહ' કહી શક્રેંદ્રની રજા લઈ પરઠવવું; પરઠવીને 'વોસિરેહ વોસિરેહ' એમ કહેવું; પાછા બહાર જવું પડે તો માથા ઉપર વસ્ત્ર ઓઢી જવું પણ ખુલ્લે માથે અને ઉઘાડે શરીરે જવું નહિ.

૧૬ પોષામાં વડીનીતિનું કારણ પડે તેટલા માટે ગરમ પાણીનો યોગ રાખવો અથવા દિવસે બ્હારી આવવું.

૧૭ પોષાના ૨૧ દોષ ટાળીને શુદ્ધ પોષધ કરવું.

૧૮ ચાલતી પરંપરા પ્રમાણે અગીયારમે વ્રતે પોષો વધારેમાં વધારે પહોર દિવસ ચડ્યા સુધી બંધાય; ત્યારપછી દશમે વ્રતે થઈ શકે.

૧૯ દશમા વ્રતમાં બીજો બધો વિધિ અગીયારમા વ્રત જેવો છે પણ એટલો ફેર છે કે પ્રથમ ઉપવાસનાં પચ્ચખાણુ લેવાં. પછી વસ્ત્રો અને ઉપકરણોની હદ બાંધવી; બાંધેલ હદ સિવાયનાં વસ્ત્રો કે ઉપકરણો કામે લાગે નહિ, તેમજ જગ્યા કે દિશાની પણ અગાઉથી હદ બાંધવી, તે હદની બહાર જવાય નહિ.

૨૦ પોષામાં પહોર રાત્રિ ગયા પછી મ્હોટે અવાજે કે ગાઢે શબ્દે બોલાય નહિ.

પાઠ ૨૦ મો.

પોષાના ૨૧ દોષો.

૧ પોષા નિમિત્તે હજામત કરાવે, વસ્ત્ર ધોવરાવે, રંગાવે અને શરીર શુશ્રૂષા કરે તે દોષ.

૨ પોષાને આગલે દિવસે વિષય સેવે તે દોષ.

૩ અજીર્ણ થાય તેવી રીતે અધિક આહાર અત્તરવારણે કરે તે દોષ.

૪ વિષયવિકાર વધે તેવો માદક આહાર અત્તરવારણે કરે તે દોષ.

૫ પોષાનાં વસ્ત્રો તથા ઉપકરણો બરાબર પુંજે પડિલેહે નહિ તે દોષ.

૬ ઉચ્ચારાદિક ભૂમિ પડિલેહ્યા વિના પરઠવે તે દોષ.

૭ પોષધવ્રત અવિધિએ બાંધે પાળે તે દોષ.

૮ પ્રમાણુ ઉપરાંત વસ્ત્ર રાખે તે દોષ.

૯ ધર્મની હેલના થાય તેવાં ગંદાં, અપવિત્ર કે રંગરંગીલાં વસ્ત્ર રાખે તે દોષ.

૧૦ પુંજ્યા પડિલેહ્યા વિના હાલચાલ કરે તે દોષ.

૧૧ સો હાથ ઉપરાંત ગયા પછી ઈરિયાવહી ન પડિક્કમે તે દોષ.

૧૨ નિદ્રાથી મુક્ત થયા પછી ચાર લોગસ્સ અને પ્રથમ સમણુસૂત્રનો કાઉસગ્ગ ન કરે તે દોષ.

૧૩ પડિલેહણુ કર્યા પછી ઈરિયાવહી અને ત્રીજા સમણુસૂત્રનો કાઉસગ્ગ ન કરે તે દોષ.

૧૪ શરીરનો મેલ ઉતારે કે વગર પુંજ્યે ખાજ ખણે તે દોષ.

૧૫ વિકથા કે પરનિન્દા કરે તે દોષ.

૧૬ કલહ કે મશ્કરી કરે તે દોષ.

૧૭ અવ્રતીને આવકાર આપે કે આસનનું આમંત્રણુ કરે તે દોષ.

૧૮ ભાષાસમિતિ જાળવ્યા વિના બોલે તે દોષ.

૧૯ બે ઘડી પહેલાં સ્ત્રીને આસને (જે જગ્યાએ સ્ત્રી બેઠી હોય તે જગ્યાએ) પુરૂષ અને પુરૂષને આસને સ્ત્રી બેસે તે દોષ.

૨૦ પુરૂષ સ્ત્રી તરફ અને સ્ત્રી પુરૂષ તરફ વિષયદૃષ્ટિથી જુએ તે દોષ.

૨૧ પોતાની માલેકીનાં પોષાનાં ઉપકરણો સિવાયની વસ્તુ અવ્રતીની આજ્ઞા લીધા વિના લે, ઉપાડે, તેમજ અવ્રતીની પાસે કોઈ પણ વસ્તુ મંગાવે તે હોય.

પાઠ ૨૧ મો.

શ્રાવકના ૨૧ ગુણો.

૧ નવ તત્ત્વાદિકના જ્ઞાનમાં કુશલતા હોય.
૨ ધર્મક્રિયામાં દેવાદિકની સહાયતા વાંચ્છે નહિ.
૩ ધર્મથી કોઈના ચળાવ્યા ચળે નહિ.
૪ કરણીના ફળનો સંદેહ રાખે નહિ.
૫ સાધુ સાધ્વીની દુગંચ્છા કરે નહિ.
૬ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનના જાણકાર હોય.
૭ હાડ હાડની મિંજાયે ધર્મનો રંગ લાગ્યો હોય.
૮ અન્યાય પક્ષનો કદિ પણ આશ્રય કરે નહિ.
૯ જેનું હૃદય સ્ફટિક રત્ન જેવું નિર્મળ હોય.
૧૦ દાન દેવા માટે ઘરનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખે.
૧૧ અપ્રતીતકારી ઘરમાં પ્રવેશ કરે નહિ.
૧૨ આઠમ ચૌદશ પાખીના પોષધ કરે.
૧૩ દુઃખીયાને દેખી અનુકંપા ધરે.
૧૪ યથાશક્તિ બાર પ્રકારનું તપ કરે.

૧૫ આરંભ પરિગ્રહથી કંઇક નિવર્ત્યા, કંઇક નથી નિવર્ત્યા.
૧૬ કરણુ કરાવણુથી કંઇક નિવર્ત્યા; કંઇક નથી નિવર્ત્યા.
૧૭ પચન પાચનથી કંઇક નિવર્ત્યા, કંઇક નથી નિવર્ત્યા.
૧૮ અઢાર પાપસ્થાનકથી કંઇક નિવર્ત્યા, કંઇક નથી નિવર્ત્યા.
૧૯ કુટ્ટણુ પિટ્ટણુથી કંઇક નિવર્ત્યા, કંઇક નથી નિવર્ત્યા.
૨૦ પાંચ ઇંદ્રિયના વિષયથી કંઇક નિવર્ત્યા, કંઇક નથી નિવર્ત્યા.
૨૧ સર્વ પાપયોગથી કંઇક નિવર્ત્યા, કંઇક નથી નિવર્ત્યા.

પાઠ ૨૨ મો

ગૃહવિવેક.

૧ ચુલો, પાણીયારૂં, ઘંટી, ખાંડણીઓ અને ભોજનસ્થાન એ પાંચ ઠેકાણે ચંદરવાની ખાસ જરૂર છે.

૨ પાણીયારૂં, ચુલો, ઘંટી, ખાંડણી, વાસણ કુસણ અને હમેશની વપરાશની બીજી ચીજો પુંજણીથી પુંજ્યા વિના વાપરવી નહિ.

૩ સુંવાળી સાવરણીથી જતનાએ કાઢેલ કચરો પાટલીમાં (કાજા થાળીમાં) ભરી એકાંત સ્થાને થોડા થોડા નાંખવો.

૪ ગળ્યા વિના પાણી વાપરવું નહિ. ગળણું પણ ઘટ્ટ-જાડું રાખવું. સંખારો જે જાતનું પાણી હોય તેનાથી વિપરીત જાતિના પાણીમાં નાંખવો નહિ.

૫ છાણાના કકડા ચાલણામાં ચાળ્યા વિના બાળવા નહિ.
૬ લાકડાં—સરપણ ખંખેર્યા અને જોયા સિવાય બાળવાં નહિ.
૭ દિવા ફાનસ વિના કે ઢાંકણુ વિના રાખવા નહિ.
૮ ઘી, તેલ, ગોળ, ખાંડ, ખાવાનાં અને એઠવાણીનાં વાસણો ઉઘાડાં રાખવાં નહિ.
૯ પાણી સુકાય નહિ તેવી જગ્યાએ સ્નાન કરવું નહિ કે પાણી ઢાળવું નહિ.
૧૦ ઘરની અંદર કે બહાર ગંદકી કરવી નહિ.
૧૧ જીવાત પડે તેવું ધાન્ય ઓષધિ વગેરે વસ્તુઓ સંગ્રહવી નહિ.
૧૨ માંકડવાળા ખાટલા, ઢાલીયા, ગાદલાં, ગોદડાં વગેરે તડકે નાંખવાં નહિ.
૧૩ કોઇ પણ વસ્તુમાંથી જીવાત નીકળે તે રસ્તામાં કે મરી જાય તેવે સ્થળે ફેંકી દેવી નહિ.
૧૪ ગુંદાના ઠળીયા જેવા ચીકણા પદાર્થો જ્યાં ત્યાં ફેંકવા નહિ.

પાઠ ૨૩ મો.

દિનચર્યા—(પુરૂષવર્ગને માટે).

૧ સ્હવારમાં વહેલા ઉઠવાની ટેવ રાખવી; પાછલી રાત ચાર ઘડી રહે ત્યારે જાગવું.

૨ પડોશીઓ જાગી પાપકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાય તેવી રીતે બોલચાલ કરવી નહિ, પણ ગુપચુપ પવિત્ર સ્થાનમાં પવિત્ર શરીરે રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કરવું.

૩ વધારે રાત્રિ હોય તો કુટુંબજાગરિકા કે ધર્મજાગરિકા કરવી; કુટુંબજાગરિકા એટલે કુટુંબમાં કોણ દુઃખી છે, કોને સહાયની જરૂર છે વગેરે વિચારવું અને તેને સહાય કરવાની ધારણા કરવી.

૪ કયારે આરંભ સમારંભ ઘટાડીશ, કયારે સર્વથા આરંભ સમારંભથી નિવૃત્ત થઇશ અને કયારે સમાધિભાવ પેદા કરીશ એમ ત્રણ પ્રકારના મનોરથો ચિંતવવા.

૫ પ્રતિક્રમણ વ્રત પાળ્યા પછી માબાપ જાગ્યાં હોય તો તેમને પગે લાગવું અને તે દિવસને માટે જે કંઇ આદેશ–હુકમ કરે તે ધ્યાનમાં લેવું.

૬ દેહની હાજતો નિવાર્યા પછી ગામમાં ગુરૂ બિરાજતા હોય તો તેમના દર્શન કરવા જવું અને અવકાશ હોય તો વ્યાખ્યાન સાંભળવું.

૭ ગુરૂનાં દર્શન કર્યા વિના અન્નપાણી ન લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી.

૮ માબાપને જમાડ્યા પહેલાં પોતે જમવું નહિ.

૯ નોકરી કે ધંધામાં નીતિ અને પ્રમાણિકતા બરાબર સાચવવી.

૧૦ પુત્ર–પુત્રીને યોગ્યતા અને બુદ્ધિ પ્રમાણે ઉંચી કેળવણી આપવી.

૧૧ પૈસા માટે વૃત્તિ બગાડવી નહિ, હરામ વૃત્તિ રાખવી નહિ.

૧૨ નોકરી કે ધંધામાં નિયમિત થવું; જે સમયે જે કામ નિયત કર્યું હોય તે સમયે તે કામ બજાવવું.

૧૩ દિવસ આથમ્યા પછી જમવું નહિ; દિવસે પણ ટાઇમ ઉપરાંત જમવું નહિ; પૂરેપૂરી ભૂખ લાગ્યા પહેલાં જમવું નહિ.

૧૪ સાંજે દિવસનું પ્રતિક્રમણ કરવું; ત્યારપછી સઝાય કરવી.

૧૫ માબાપની વેયાવચ્ચ તેમ જ ધર્મચર્ચા કરી વહેલા સૂવું અને પાછા વહેલા જાગવું.

૧૬ કોઇની નિંદા કે કુથલી કરવામાં કે સાંભળવામાં થોડો પણ વખત ગુમાવવો નહિ.

પાઠ ૨૪ મો.

દિનચર્યા—(સ્ત્રીવર્ગને માટે).

૧ ગૃહવિવેકના પાઠમાં બતાવેલ શિક્ષા પ્રમાણે દરેક ગૃહકાર્ય વિવેકપૂર્વક કરવું.

૨ સાસુ, સસરા, જેઠ, જેઠાણી વગેરે વડીલોનો વિનય સાચવવો; તેમના પ્રત્યે પૂજ્યભાવ રાખવો અને ભક્તિ કરવી.

૩ ઘરના કોઇ પણ માણસ સાથે કલેશ કજીયો કરવો નહિ.

૪ નોકર ચાકર દાસદાસીઓ ઉપર દયાની લાગણી રાખવી; પ્રસંગપર તેમની સંભાળ લેવી.

૫ પતિ અને વડીલોની આજ્ઞાનો અનાદર ન કરવો.
૬ કોઈની સાથે પણ હાંસી–મશ્કરી કરવાની ટેવ ન રાખવી.
૭ નવરા થઈ ગપાટા મારવા નહિ, પણ જ્યાંથી શિક્ષણ મળતું હોય ત્યાંથી ધાર્મિક કે નીતિનું શિક્ષણ મેળવવું.
૮ નીતિનાં અને ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાં અને તેમાંથી શિખામણના ફકરા પોતાનાં બચ્ચાંઓને શિખવવા.
૯ પોતાનાં છોકરાંને ગાળો દેવી નહિ; વધારે બ્હીક બતાવવી નહિ પણ મીઠા શબ્દોમાં શિક્ષણ આપવું.
૧૦ અતિથિ કે પ્રાહુણાનો આદરસત્કાર કરવો; કોઇનો પણ અનાદર કરવો નહિ.
૧૧ ગરીબ, અપંગ અને અનાથને યથાશક્તિ સહાય કરવી.
૧૨ સાધુ સાધ્વીઓને નિર્દોષ આહારપાણી ચડતા ભાવથી વહોરાવવાં; સાધુઓને કલ્પતી વસ્તુઓ અસુઝતી રાખવી નહિ.
૧૩ ઘરનો દેખાવ તદ્દન સ્વચ્છ રાખવો; ગંદકી બિલકુલ કરવી નહિ; છોકરાંઓને પણ સ્વચ્છ રાખવાં.
૧૪ ધર્મક્રિયા અને વ્યાખ્યાનને વખતે કામથી પરવારી ધર્મક્રિયા કરવી અને શ્રવણ કરવું.
૧૫ પડોશીની સાથે સંપ સલાહથી વર્તવું; નજીવી વાત સારૂ કે છોકરાંઓની વાતમાં કલેશ કંકાસ કરવો નહિ.
૧૬ સાસુ સસરા અને પતિને જમાડ્યા પહેલાં જમવું નહિ, પણ રાત્રિભોજન ન કરવાનો નિયમ સાચવવો.

પાઠ ૨૫ મો.

સાધુઓને વહોરાવવાનો વિધિ.

૧ ખાસ સાધુ સાધ્વીને માટે આહાર બનાવીને વહોરાવવો નહિ.

૨ સાધુને માટે આહાર વેચાતો લાવી વહોરાવવો નહિ.

૩ કોઇની પાસેથી ઉછીનો, કે ઉધારે લઈ આહાર વહોરાવવો નહિ.

૪ તાળું, કળ, સંચો, ચણીયારાવાળાં કમાડ ઉઘાડી આહાર વહોરાવવો નહિ.

૫ માળથી નીચે લાવી અને ભોંયરામાંથી ઉપર લાવી આહાર વહોરાવવો નહિ.

૬ કોઇના હાથમાંથી છિનવી લઈ કાંઈ વસ્તુ વહોરાવવી નહિ.

૭ મજીયારી વસ્તુ ભાગીદારની રજા સિવાય વહોરાવવી નહિ.

૮ અસુઝતી કોઈ પણ ચીજ વહોરાવવી નહિ.

૯ સચિત્ત સાથે સંઘટાવાળી વસ્તુ વહોરાવવી નહિ.

૧૦ આંખ વિનાના માણસે વહોરાવવું નહિ.

૧૧ તાજા લિંપણ ઉપર ચાલી વહોરાવવું નહિ.

૧૨ વેરાતું વેરાતું વહોરાવવું નહિ.

૧૩ ભિક્ષુક આદિને માટે રાખેલું વહોરાવવું નહિ.

૧૪ જેણે મકાનમાં ઉતરવાની આજ્ઞા આપી હોય તેણે વહોરાવવું નહિ.

૧૫ ઘણા માણસો જમવા બેઠા હોય ત્યાંથી વહોરાવવું નહિ.

૧૬ સાધુના આવ્યા પહેલાં કોઇ ભિક્ષુક આવ્યો હોય તેને આપ્યા વિના સાધુને વહોરાવવું નહિ.

૧૭ લોકાપવાદ થાય તેવી રીતે વહોરાવવું નહિ.

૧૮ ગર્ભિણી સ્ત્રીએ સાતમા મહીના પછી વહોરાવવું નહિ.

૧૯ ધાવતા બાળકને વછોડી વહોરાવવું નહિ.

૨૦ એઠે હાથે કે એઠી જુઠી ચીજ વહોરાવવી નહિ.

૨૧ પડતર બગડી ગયેલી વસ્તુ વહોરાવવી નહિ.

૨૨ ગંદું, અપવિત્ર, મેલું, પસીનાવાળું પાણી વહોરાવવું નહિ.

૨૩ ધોવણ વગેરે પાણી બે ઘડી પહેલાંનું વહોરાવવું નહિ.

૨૪ કોઢ, પિત્ત વગેરેના રોગી માણસે વહોરાવવું નહિ.

૨૫ ફુંક મારીને કે ઝાપટ નાંખીને વહોરાવવું : નહિ.

૨૬ ત્રણ બારણાં ઉલ્લંઘી વહોરાવવું નહિ.

૨૭ અનાદર કરી, ઘણી વાર લગાડી, કઠોર વચન સંભળાવી કે મ્હોં મલકાવી વહોરાવવું નહિ.

૨૮ આહાર વહોરાવી ગર્વ કરવો નહિ, તેમ પશ્ચાત્તાપ કરવો નહિ.

૨૯ પોતે સુઝતો હોય તો બીજાને આપવાનું કહેવું પણ પોતે જ વહોરાવવું.

૩૦ કપટથી કે લાલચથી વહોરાવવું નહિ.

૩૧ દોષરહિત શુદ્ધ વસ્તુ ચડતા ભાવથી પ્રેમપૂર્વક વહોરાવવી.

કર્તવ્યમાં મૂકવા લાયક શિક્ષા વચનો.

(યોજક-પં. મુનિરાજશ્રી રત્નચંદ્રજી સ્વામી.)

(૧)

૧ જીવનની એક ક્ષણ કરોડો સોનામ્હોરોથી પણ ખરીદી શકાતી નથી, તેને વ્યર્થ ગુમાવવા જેવી બીજી કઈ નુકશાની છે ?

૨ સદ્‌ઉદ્યોગ સદ્‌ભાગ્યનો સહોદર છે, આજની કિમ્મત આવતી કાલથી ડબલ છે. આજે બને તે કાલ ઉપર રાખો નહિ

૩ વખત કુદરતનો ખજાનો છે, ઘડી અને કલાકો તેની તીજોરીઓ છે, પળો કે ક્ષણો તેના કિમતી હીરા છે. ડાહ્યા માણસો કિમતીમાં કિમતી હીરાને ગુમાવવા કરતાં એક પળને વ્યર્થ ગુમાવવામાં વધારે નુકશાની સમજે છે.

૪ જ્ઞાન અને વિવેક ખરી આંખો છે, એના વિના માણસ છતી આંખે આંધળો છે, તે ખાડામાં પડે તેમાં નવાઇ શું ?

૫ ડૉકટર બેરિસ્ટર કે પ્રોફેસરની ડિગ્રી મેળવવામાંજ કેળવણીનો હેતુ પુરો થતો નથી, પણ જાહેર સેવા બજાવવામાં અને આત્મ શ્રેય સાધવામાં તેનો ખરો હેતુ

પાર પડે છે, ખરી રીતે જેનાથી મન મારતાં શિખાય તેજ ખરી કેળવણી.

૬ જે માણસ પોતાની ઈચ્છાને કાબુમાં રાખી શકે નહિ, તે જીવનની મુશ્કેલીઓ દૂર કરી વિજય મેળવી શકે નહિ.

૭ સમાજસેવા અને દેશસેવા એ ઉત્તમ છે પણ આત્મસેવા એ સર્વથી ઉત્તમ છે, કેમકે જગતના સર્વ પ્રાણીઓને આત્મવત્ ગણે, પરધન પથ્થરસમ ગણે, અને પરસ્ત્રી માતા તુલ્ય માને, તેનાથીજ આત્મસેવા થઇ શકે છે.

૮ પ્રશંસાની ઇચ્છા રાખો નહિ પણ પ્રશંસા થાય તેવાં કાર્યો કરો, કીર્તિ સત્કાર્યની સાથેજ રહે છે.

૯ જો તમારે મ્હોટા થવું હોય તો પ્રથમ ન્હાના બનો; ઉંડો પાયો નાખ્યા વિના મ્હોટું મકાન ચણી શકાતું નથી.

૧૦ મ્હોટાઇનું માપ ઉમ્મરથી કે શ્રીમંતાઈથી નહિ, પણ અક્કલથી કે ઉદારતાથી થાય છે, માટે ડાહ્યા અને ઉદાર બનો.

૧૧ તલવારની કિમ્મત મ્યાનથી નહિ પણ ધારથી થાય છે તેમ માણસની કિમ્મત ધનથી નહિ પણ સદાચારથી થાય છે.

૧૨ વૈર લેવું એ હલકાઈનું કામ છે; ત્યારે ક્ષમા કરવી એ મ્હોટાઈનું કામ છે; વૃક્ષો પથ્થર મારનારને પણ ફળો આપે છે.

૧૩ વાદળાંઓ વરસે અને વૃક્ષો ફળે ત્યારે નીચે નમે છે, તેમ સમૃદ્ધિ પામ્યા પછી વધારે નમ્ર બને તેજ સજ્જન ગણાય.

૧૪ વરસાદ માગ્યાં વગર વરસે છે તેમ સજ્જનો માગ્યા વગર પોતાની સમૃદ્ધિ પરોપકારનાં કામોમાં ખરચે છે.

૧૫ મોટી પદવીએ ચઢયા પછી ગરીબોના ઉપર દયા ન રાખે તેજ સેતાન, સેતાનના ઉપર કાંઈ શીંગડાં ઉગતાં નથી.

૧૬ સખાવત સ્વર્ગની કુંચી છે, અને દયા ખાનદાનીનો ખજાનો છે; પથ્થર જેવા હૃદયની સાથે ખાનદાની રહેતી નથી.

૧૭ નદીનું પાણી અસલ સમુદ્રમાં ભળે છે, તેમ દાન આપનારની દોલત પાછી વ્યાજ શીખે દાતાનેજ મળે છે.

૧૮ ભુંડાઇને બદલે પણ ભલાઈ કરે અને અપકારીનો પણ ઉપકાર કરે તે ખરો સત્પુરૂષ સમજવો.

૧૯ ચડતીમાં ગર્વ ન કરે, પડતીમાં ખેદ ન કરે અને શરણાગતનો કદી પણ ત્યાગ ન કરે; તે જ મ્હોટો માણસ.

૨૦ સાંભળે કે ગ્રહણ કરે તેને જ શિખામણ આપવી સારી; મૂર્ખને શિખામણ દેવી તે સર્પને દૂધ પાવા બરાબર છે.

૨૧ બીજાને ઠપકો આપે તેજ અવગુણ પોતામાં હોય તો, પ્રથમ પોતાનો અવગુણ દૂર કરવો, પછી બીજાને કહેવું.

૨૨ ચોર, વ્યભિચારી, ધર્મદ્રોહી, રાજદ્રોહી માણસથી હમેશ દૂર રહેવું, તેમની સોબત પાયમાલીમાં ઉતારનારી છે.

૨૩ અનેક યુદ્ધોમાં જીત મેળવનાર યોદ્ધા કરતાં મનોરાજ્ય ઉપર જીત મેળવનાર મ્હોટો યોદ્ધો ગણાય.

૨૪ શ્રીમંતો અને ત્યાગીઓને સંતોષમાં જે સુખ મળી શકે, તે સુખ બીજી કોઈ પણ ચીજમાં મળતું નથી.

૨૫ ધનમાં, મોજશોખમાં અને ખાવાપીવામાં સંતોષ રાખવો, પણ જ્ઞાનમાં, દાનમાં અને ધર્મમાં સંતોષ ન રાખવો.

૨૬ જેનાથી દુઃખ મટે તેની જ પાસે હૃદય ખોલવું; જેની તેની પાસે હૃદય ખોલવાથી માણસની હલકાઈ થાય છે.

૨૭ અજીર્ણ કરતાં કરજ વધારે ઝેરી છે, અજીર્ણ ખાનારને જ મારે છે, ત્યારે કરજ દીકરાના દીકરાને પણ મારે છે.

૨૮ ઉત્તમ પુસ્તકો સત્સંગ જેટલું કામ કરે છે, ત્યારે ખરાબ પુસ્તકો સત્સંગની સારી અસરને ભુંસી નાખે છે.

૨૯ ધર્મનું મૂલ વિનય છે; કપટથી નહિ પણ ખરા દિલથી વડીલો, સજ્જનો અને ગુરૂઓનો વિનય સાચવવો.

૩૦ ઉપકારીનો ઉપકાર ભૂલી જનારમાં માણસાઈનો ગુણ રહી શકતો નથી; પશુઓ પણ ઉપકારનો બદલો વાળે છે.

(૨)

૧ જેમ સૂર્યથી દિવસ, ચંદ્રથી રાત્રિ, અને સુપુત્રથી કુળ શોભે છે, તેમ બુદ્ધિના પ્રકાશથી માણસ શોભે છે.

૨ જ્ઞાન વિના જીવનની ખૂબીઓ જાણી શકાતી નથી. સદ્‌વિદ્યા વગરનું જીવન અજાગલસ્તન જેવું નિરર્થક છે.

૩ પુત્ર કે પુત્રી એ બેમાંથી એકને પણ અભણ રાખવા તે વ્યવહારરૂપી રથના એક પૈડાને ભાગી નાખવા બરાબર છે.

૪ ધર્મના સંસ્કારો પાડયા સિવાય વ્યવહારિક જ્ઞાનમાં આગળ વધવું, તે નાસ્તિકતાની હદમાં પ્રવેશ કરવા સરખું છે.

૫ બીજા ઉપર વિશ્વાસ ન રખાય તોપણ તમારી જાત ઉપર તો વિશ્વાસ રહેવો જ જોઇએ.

૬ 'હું આત્મા છું, અમર છું, અનન્ત શક્તિવંત છું, આનંદમય છું' આ નિશ્ચય વાકયોને હૃદયમાં કોતરી રાખો.

૭ આત્મશ્રદ્ધા છે ત્યાં જ ધર્મ છે અને ધર્મ છે ત્યાં જ શાંતિ છે, પરમ શાંતિ મેળવવી હોય તો આત્મશ્રદ્ધા રાખો.

૮ મહાપુરૂષોનાં બોધ વચનો, દુર્ગતિ અને દુઃખના ખાડામાંથી માણસને ખેંચવાને દોરીની ગરજ સારે છે.

૯ સદ્‌બોધ સાંભળો, સમજો, ધારો, હૃદયમાં ઉતારો, અને વર્તનમાં મુકો. જેમ ચાખ્યા સિવાય સાકરની મીઠાશ આવતી નથી, પેટમાં પડયા સિવાય દવાની અસર

થતી નથી, તેમ વર્તનમાં મુકયા સિવાય શ્રવણ સફળ થતું નથી.

૧૦ એક ઉદરમાંથી જન્મ્યા તેને જ નહિ, પણ એક દેશમાં, અને એક ધર્મમાં જન્મ્યા તેને પણ ભાઇ તરીકે માનો.

૧૧ 'કુટુંબ કલેશ અને ખરાબ સોબત' એ બેનો જયાં ઉદય થાય, તે કુટુંબની પડતી દશા થઈ સમજવી.

૧૨ સ્ત્રીઓને એટલું છુટાપણું ન આપો કે જેથી તેઓ સ્વછંદી બની અનાચારને માર્ગે ઉતરી જાય, તેમ એટલું દબાણ પણ ન રાખો કે જેથી તે ગુલામડી જેવી સ્થિતિમાં રહી ગુલામ જેવી પ્રજા ઉત્પન્ન કરે.

૧૩ દયાના માર્ગમાં એકેંદ્રિય અને પંચેંદ્રિયનો તફાવત સમજો. સ્થૂલ દયા ન હોય તો સૂક્ષ્મ દયા કયાંથી આવી શકે ?

૧૪ પૂજય વડીલોની આજ્ઞા નહિ પાળો, અને તેમનું સન્માન નહિ કરો, તો તમારી સંતતિ તરફથી તમારી આજ્ઞાનું પાલન થાય કે તમારૂં સન્માન થાય એવી આશા રાખવી ફોકટ છે.

૧૫ સ્ત્રીઓ અને બાળકોને કહો કે કડાં સાંકળાં બંગડીઓ હાથનાં ભૂષણો નથી, પણ હાથનું ભૂષણ દાન છે, કંઠનું ભૂષણ સત્ય છે, અને કાનનું ભૂષણ હિતવચનો સાંભળવાં તે છે.

૧૬ માણુસના ખૂન કરતાં સત્યનું ખૂન ઓછું ભયંકર નથી. એક વાર અસત્ય બોલવામાં પ્રમાણિકપણું ચાલ્યું જાય છે.

૧૭ 'પરધન પથ્થર સમ ગણો, પરસ્ત્રી માત સમાન' આ શિક્ષાવચનોને એક ક્ષણ પણ ભૂલી જાઓ નહિ.

૧૮ કરકસર ભાઇની ગરજ સારે છે, પણ તે કૃપણતામાં ન ભળે ત્યાંસુધી. કૃપણતા એ એક મ્હોટું કલંક છે.

૧૯ સ્વતંત્ર થવાને જેટલી કોશીશ કરવામાં આવે તેટલી જ સ્વચ્છંદી ન બનવામાં કરવી જોઇએ.

૨૦ નિરભિમાની થવું, પણ તેમાં સ્વમાનભંગ ન થવો જોઇએ, કેમકે સ્વમાનની લાગણી માણુસને ઉચ્ચ કાર્યમાં પ્રેરે છે.

૨૧ તમે બીજાને ઠગો નહિ, પણ બીજાઓ તમને ઠગી ન જાય તેની સાવચેતી રાખો. વિશ્વાસનો આ જમાનો નથી.

૨૨ સંતોષ રાખો, પણ નિરાધાર થઇ બીજાના આશ્રય ઉપર લટકી રહેવું પડે તેવા આળસુ ન બનો.

૨૩ નિર્ભય બનો, પણ પાપનો તો પગલે પગલે ભય રાખો, કેમકે બેદરકારીથી લાગતાં પાપોનો સરવાળો લાંબો થાય છે.

૨૪ મીઠાબોલા થવું, પણ સામા માણુસનું અહિત થાય તેવું મીઠું બોલી માખણદાસીયા થવું ખરાબ છે.

૨૫ કેળવણીનો અધિક પ્રકાશ પણ નાસ્તિકતાની ધુમસમાં

ઝાંખો પડી જાય છે અને અંધકારમાં દબાઈ જાય છે.

૨૬ નાસ્તિકતા જેટલી જ ધર્માન્ધતા ભયંકર છે. નાસ્તિકતા આત્માનું બગાડે છે, ત્યારે ધર્માન્ધતા સમાજને બગાડે છે.

૨૭ દરેક ઘરને સત્યજ્ઞાનનો બગીચો બનાવો, કે જેથી આવનાર માણુસને સદ્દબોધરૂપ પુષ્પની સુગંધીનો લાભ મળે.

૨૮ જીભ અને હોજરીને બરાબર કાબુમાં રાખો, કેમકે તન્દુરસ્તી અને સલામતીનો આધાર તેના ઉપર છે.

૨૯ બીજાઓની દુષ્ટતા જોઇ તમે દુષ્ટ ન બનો. જે જેવું કરશે તેને તેવું ફળ મળશે, એ કુદરતનો કાયદો છે.

૩૦ પ્રાણ જતાં પણ સત્યધર્મને છોડો નહિ, કેમકે પ્રાણ ફરીથી મળશે પણ સત્યધર્મ ફરી મળવો મુશ્કેલ છે.

---

(૩)

૧ મ્હોટું મન અને મ્હોટાં કાર્યોમાં જ ખરી મ્હોટાઇ સમાયેલી છે, પણ મ્હોટી વાતો કરવામાં મ્હોટાઇ સમાયેલી નથી.

૨ સખાવત વગરની દોલત ચૈતન્ય વગરના દેહ જેવી નિર્માલ્ય અને સ્પર્શ કરવાને નાલાયક છે.

૩ દાનનો પડઘો સ્વર્ગના દ્વાર સુધી પહોંચે છે અને દા-

તારના યશોગુણ ગાવા શાસનદેવોને આકર્ષે છે.

૪ આપણા માટે દોલત છે પણ દોલતમાટે આપણે નથી, દોલત માટે જીંદગી ગુમાવવી તે આત્માને ગુમાવવા બરાબર છે.

૫ કરણી તેવી પાર ઉતરણી, જેવું દેવું તેવું લેવું, હાથે તે સાથે, આ અનુભવીનાં વાકયોને હમેશાં યાદ રાખો.

૬ લક્ષ્મી ચંચલ છે, પ્રાણ પ્રાહુણા છે, જુવાની જવાની છે, આયુષ્ય અસ્થિર છે, ધીરજનું સ્થાન એક ધર્મ છે.

૭ ગતકાળનો શોચ કરવો નહિ, ભવિષ્ય કાળનો વિશ્વાસ રાખવો નહિ, અને વર્ત્તમાનને વ્યર્થ જવા દેવો નહિ.

૮ મૃત્યુ એક ક્ષણ પણ થોભશે નહિ, લાલચથી લલચાશે નહિ, માટે કાલે કરવું હોય તે આજે જ—અત્યારે જ કરો.

૯ જરીયાન વસ્ત્રો અને હીરા માણેકના અલંકારો કરતાં માણસને વધારે શોભાવનાર શીલ (બ્રહ્મચર્ય) છે.

૧૦ સોના રૂપાના અને હીરા માણેકનાં ભૂષણો નષ્ટ થાય છે ત્યારે શીલરૂપી ભૂષણ અખંડ રહે છે.

૧૧ પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે તેવા કામની શરૂઆત ન કરવામાં જ ખરૂં ડહાપણ સમાયલું છે.

૧૨ અભયપદ મેળવવું હોય તો બીજાઓને અભય આપો, તેમજ સુખ મેળવવું હોય તો સુખ આપો.

૧૩ બીજાનું બુરૂં ચિંતવવું તે પોતાનું બુરૂં કરવા બરાબર છે, કેમકે "ખાડો ખોદે તે ખાડમાં પડે."

૧૪ પ્રાણીઓના પ્રાણ લુંટવા એજ હિંસા નથી પણ લાગણી દુખાય તેવું કંઈ પણ કરવું કે ચિંતવવું તે હિંસા છે.

૧૫ ક્રોધની ક્રૂરતા સામે ક્ષમાનું ખડ્ગ રાખો અને માનનું મર્દન કરવામાં નમ્રતાનો પાઠ શીખો.

૧૬ માયાના મૂળને કાપી સરલ બનો અને લોભને ક્ષોભ પમાડી સંતોષી રહો, કેમકે જ્યાં સરલતા અને સંતોષ છે ત્યાં જ ધર્મનો નિવાસ છે.

૧૭ આપણે બીજાનો ઉપકાર કર્યો હોય અને બીજાએ આપણો અપકાર કર્યો હોય એ બન્ને વાતો યાદ કરવી નહીં.

૧૮ સત્યની સીમામાં જ વિજયનો વાવટો ફરકે છે. "કુડ ત્યાં ધૂળ અને કપટ ત્યાં ચપટ" એ નીતિનો પરમ મંત્ર છે.

૧૯ અપ્રમાણિકતાથી મેળવેલ અખુટ દ્રવ્ય કરતાં પ્રમાણિકતાનો એક પૈસો વધારે કિમતી અને ટકાઉ છે.

૨૦ વિશ્વાસઘાત, ચોરી, કપટ, પ્રાણીવધ, કન્યાવિક્રય અને સ્વામીદ્રોહ કરી મેળવેલી સંપત્તિ, સંપત્તિ નહીં પણ વિપત્તિ છે.

૨૧ અન્યાય અને અધર્મથી ઉપાર્જન કરેલ દ્રવ્યને પૂર્વના પુણ્યનો પુરો ટેકો ન હોય તો તે દસ વરસથી વધુ રહી શકે નહિ.

૨૨ જે ધનથી દીન અને દુઃખી જનોનો ઉદ્ધાર કર્યો નહિ, સત્પાત્રમાં દાન આપ્યું નહિ અને કુટુંબીઓનું પોષણ કર્યું નહિ, તે ધન નહિ પણ ધૂળ છે.

૨૩ આવકના પ્રમાણમાં ધર્મ માર્ગે ધનનો કાંઇ પણ વ્યય ન કરવો તે લક્ષ્મીને લુલી બનાવવા બરાબર છે.

૨૪ નિંદા કર્યા વગર ન રહી શકાતું હોય તો પોતાની જ નિંદા કરવી, કેમકે બીજાની નિંદા કરવી તે આત્માને ઝેરી બનાવવા સરખું છે.

૨૫ વિકરાળ વાઘના મુખમાં હાથ નાખવા કરતાં દુર્જનની સોબત કરવામાં વધારે ભયંકરતા છે.

૨૬ માબાપની સેવા ભક્તિ કરવામાં અને તેમની આજ્ઞા પાળવામાં પુત્રની ખરી પવિત્રતા સમાયેલ છે.

૨૭ હિતચિંતક માબાપ, નિઃસ્વાર્થી શિક્ષક અને સદ્‌ગુરૂ એ ત્રણેની આજ્ઞા પાળવી તે ઈશ્વર આજ્ઞા પાળવા બરાબર છે.

૨૮ મોજશોખને માટે નહિ પણ ધર્મ અને પરમાર્થને માટે શરીરનું સ્વાસ્થ્ય જાળવવું અગત્યનું છે, કેમકે જ્યાં શરીર સ્વસ્થ હોય ત્યાં મન સ્વસ્થ રહે છે.

૨૯ પાંચે ઇંદ્રિયોને છુટી મુકવી તે આપત્તિનો માર્ગ ખુલ્લો મુકવા બરાબર છે.

૩૦ ધર્મ એ કલ્પવૃક્ષ છે, મોક્ષ અને અભ્યુદય એ બે તેનાં ફળો છે, મૈત્રી, પ્રમોદ, કરૂણા અને માધ્યસ્થ્ય [ઉપેક્ષા] એ ચાર ભાવના તેનું મૂળ છે, મૂળ વિના શાખા નથી અને શાખા વિના ફળ નથી માટે મોક્ષરૂપી ફળ મેળવવું હોય તો ભાવના રૂપ મૂળને મજબૂત બનાવો.

ગુરૂ અને શિષ્યના ધર્મો.

ગુરૂ પ્રત્યે શિષ્યનો પૂજ્ય ભાવ અને શિષ્ય પ્રતિ ગુરૂનો વત્સલ ભાવ એ બન્ને ગુણોથી એક વિદ્યાર્થી પોતાના અભ્યાસમાં જેટલો સફળ નીવડી શકે છે તેટલો સફળ પોતામાં ગમે તેવી ચપળ બુદ્ધિ હોય અને ગુરૂમાં ગમે તેટલું જ્ઞાન ભર્યું હોય તોપણ તે નીવડી શકતો નથી. આ કારણથી ગુરૂની યોગ્યતા એવી હોવી જોઇએ કે જેથી શિષ્ય તેના પ્રત્યે પૂજ્ય ભાવ ધારણ કરે. શિષ્યનો પૂજ્ય ભાવ પ્રાપ્ત કરવા માટે પહેલાં ગુરૂમાં શિષ્ય પ્રતિ પુત્રવત્ વત્સલ ભાવ હોવાની જરૂર છે. જે ગુરૂઓ શિષ્યોનું આકર્ષણ પોતાની અતુલ વિદ્વત્તાવડે અથવા તો ચમચમતી સોટીવડે કરે છે, તે ગુરૂઓ વત્સલ ભાવની ન્યૂનતાથી પોતાના કાર્યમાં સફળ નીવડતા નથી. આ કારણથી ગુરૂમાં અનેક શાન્ત અને સરલ ગુણો હોવાની આવશ્યકતા છે. વળી બાળકની ભવિષ્યની જીંદગીને ઘડનાર જેવી રીતે માતાપિતા હોય છે તેવી જ રીતે શિક્ષક પણ હોય છે અને શિક્ષકના બોધ તથા વર્તનની છાપ બાળકો પર પડે છે, એ કારણથી નીતિના ગુણોથી યુક્ત શિક્ષક પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને માટે હોવાની જરૂર છે. જો શિક્ષક અસત્યવાદી, અપ્રમાણિક અને માઠાં આચરણવાળો હોય છે તો શિષ્ય પણ તેના વર્ત્તન

પ્રમાણે વર્તવામાં દોષ લેખતો નથી. એ કારણથી શિક્ષક સદ્‌ગુણયુક્ત જ હોવો જોઈએ. મોન્તેને કહ્યું છે કે "છોકરાંનાં સંબંધીઓને હું વિજ્ઞાપના કરૂં છું કે તેમણે જ્ઞાનસંપન્ન શિક્ષક શોધી કાઢવા કરતાં સુવૃત્ત શિક્ષક શોધી કાઢવાને માટે કાળજી રાખવી જોઈએ. અલબત્ત, પૂર્વોક્ત ઉભય ગુણવાળો શિક્ષક જડે તો શોધી કાઢવો, પરન્તુ તે ઉભય વર્ગના શિક્ષકોમાંથી કેવળ જ્ઞાનસંપન્ન શિક્ષકના કરતાં સૌથી સારી રીતભાતવાળા અને વિનયશીલ શિક્ષકને પસંદ કરવાથી સારૂં થશે." આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે એક શિક્ષકમાં જે પ્રધાન ગુણ હોવાની જરૂર છે તે તેના આંતર્ સદ્‌ગુણોની છે, તેનામાં ઓછી કે વધુ વિદ્વત્તા હોય તે બાબત પ્રધાન નથી પણ ગૌણ છે. આજકાલ ઉંચી પરીક્ષાઓ પસાર કરીને વિદ્વાન્ બનેલા શિક્ષકોને શાળાઓમાં રોકવાનું પસંદ કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેઓના ગુણો તરફ ઓછું લક્ષ આપવામાં આવે છે, તે રીતિ શિક્ષકની પસંદગીને માટે ઈષ્ટ નથી. ગુરૂ તરીકેનો ધંધો અતિપવિત્ર અને પુણ્યકારક છે. એ ધંધો કરવાથી કાંઈ અતુલ ધન સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી, પરંતુ તે ધંધો ભવિષ્યની પ્રજાનું હિત કરનારો હોઈને જ સઘળા ધંધામાં પ્રથમ પદે વિરાજે છે. ગુરૂના નિર્વાહને અર્થે તેને ન્યૂનાધિક ધન મળે એ આવશ્યક છે, પરન્તુ તે ધન તેમના શ્રમના પ્રમાણપુરઃસર નથી જ અપાતું. એક બાળકને નીતિમાન,

સદાચારી, ઉચ્ચ ભાવનાયુક્ત અને વિદ્વાન્ બનાવનાર ગુરૂને તો અતુલ રાજ્ય સંપત્તિ આપવામાં આવે તો જ તેનો એને પૂરતો બદલો આપવામાં આવેલો લેખાય; પણ તેટલું ધન તેમને ન મળે તો તેથી અસંતુષ્ટ ન થતાં જગતના હિતને અર્થે તેમણે એ ધંધો સ્વીકાર્યો છે એમ જ સમજવું જોઇએ. જો એ હિતદૃષ્ટિથી જ ગુરૂ તરીકેનો પવિત્ર ધંધો તેઓ કરે, તો જ તેઓ ખરા ગુરૂ અને મહાત્મા લેખાવાને પાત્ર કહેવાય; નહિતો ધનપ્રાપ્તિ તો અનેક દુષ્ટ ધંધાઓથી પણ થઈ શકે છે, અને ધન એ કાંઈ મહત્ત્વની વસ્તુ નથી. ગુરૂમાં એક ગુણની વિશેષે કરીને જરૂર છે તે શાંત પ્રકૃતિ અને મધુરી વાણીની છે. શાંતિપૂર્વક અને મીઠી વત્સલ વાણી વડે ગુરૂ પોતાના શિષ્યને જે કાંઇ જ્ઞાન કે વિદ્યા આપી શકે છે તે તેને ભય આપવાથી કે સજા કરવાથી આપી શકાતી નથી. જે ગુરૂને જોઇને શિષ્યો ભય પામે છે તે ગુરૂને શિષ્યો પોતાનો શત્રુ માને છે અને તે શત્રુ ગમે તેવી હિત કરનારી વિદ્યા આપતો હોય, તોપણ શિષ્યોની સંકુચિત થએલી વૃત્તિ તે વિદ્યાને ગ્રહણ કરવા કદાપિ તત્પર થતી નથી અને તેઓ ગુરૂ પ્રત્યે પૂજ્ય ભાવ ધરાવતા નથી.

क. कौ.

વિદ્યાર્થીઓને ઉપદેશ.

'વિદ્યાભ્યાસ' એક પ્રકારનો યોગ છે, અને તેથી એ યોગની સાધનામાં પણ વિદ્યાર્થીને યોગીના ગુણો જ ધારણ કરવાની જરૂર પડે છે. વાર્તા પ્રલાપી, રમતીયાળ, પ્રમાદી, ચપળ, અને વિષયાસકત મનુષ્ય-અર્થાત્ ભોગી મનુષ્ય યોગની ક્રિયાઓમાં સ્થિર થઇ શકતો નથી અને યોગની સીઢીમાં અતિ પરિશ્રમે કરીને જો થોડાં પગથીયાં ઉંચે ચઢે તો તે પુનઃ ભ્રષ્ટ થઇને પતિત થાય છે. તેવી જ રીતે વિદ્યાર્થી પણ ઉક્ત દોષોને લીધે વિદ્યાભ્યાસમાં સ્થિરતા સેવી શકતો નથી. અતિ આળસ વડે થોડો અભ્યાસ તે કરે છે પરન્તુ પુનઃ પ્રમાદ, વિષયાસકિત વગેરે દોષો ચડી આવતાં તે સઘળું શીખેલું ભૂલી જાય છે અને અભ્યાસમાં અધઃપતિત થાય છે. ઉદ્યમ અને એકાગ્રતા એ બે અભ્યાસનાં મુખ્ય લક્ષણો છે અને એ બંને લક્ષણોને હાનિ કરનારા જે જે દોષો હોય તે તે દોષો દૂર ન કરવામાં આવે તો વિદ્યાભ્યાસમાં અંતરાય નડે છે. વિદ્યાર્થીઓના ધર્મોને ભૂલી જઈને આડે માર્ગે જનારા વિદ્યાર્થીઓ ગમે તેવા બુદ્ધિમાન્ હોય તોપણ ઉદ્યમ અને એકાગ્રતાને અભાવે તેઓ પોતાના અભ્યાસમાં કદી સફળતા મેળવતા નથી.

વિદ્યાર્થીને વિદ્યાભ્યાસ કરવામાં જે વિઘ્નો આવે તે જ વિઘ્નો યોગીને યોગક્રિયામાં પણ અંતરાયભૂત થઇ પડતાં હોય, તો એ તો સ્પષ્ટ જ છે કે જે સાધનો યોગીને યોગ સાધનામાં સાહાય્યરૂપ લેખાતાં હોય, તે જ સાધનો વિદ્યાભ્યાસ કરવામાં પણ સાહાય્યરૂપ થઇ પડવાં જોઇએ અને તેટલા માટે એક યોગીની પેઠે વિદ્યાર્થીએ પણ એ સાધનોનું સેવન કરવું જોઇએ–અવગણના કરવી જોઇએ નહિ. અભ્યાસ માટે એકાન્ત મેળવવી, નિશ્ચિન્તતા પ્રાપ્ત કરવી, સ્ત્રી વગેરે સંસારની ઉપાધિઓથી દૂર રહેવું, અન્ય વિષય તરફ જતી ચિત્તવૃત્તિનો રોધ કરીને એકાગ્રતા સંપાદન કરવી અને અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવું. એ મુખ્ય સાધનોનું વિદ્યાર્થીઓએ સેવન કરવું જોઇએ. વિદ્યાર્થીઓએ બીજી કેટલીક ટેવો પાડવાની જરૂર છે, જેવી કે રોજ વહેલાં ઉઠવું, નકામો વખત ગાળવો નહિ, નિરંતર ઉદ્યમી થવું વગેરે. અભ્યાસને માટે એકાંત મેળવતાં એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે, “ એકાન્ત વિકારની જનેતા છે ” અને ખાસ કરીને ચંચળ વૃત્તિના વિદ્યાર્થીઓ એકઠા રહેવાની બહુ ટેવને લીધે વિકારના ભોગ થઈ પડે છે. પરન્તુ જે વિદ્યાર્થીઓ માત્ર અભ્યાસને માટે જ એકાન્ત શોધે છે, અને બીજો વખત એકાંતમાં આળસુ બેસી રહેવામાં ગાળતા નથી, પરંતુ મિત્રોના સહવાસમાં ગાળે છે, તેઓ વિકારી

વિચારોથી દૂર રહી શકે છે. 'એકાન્ત' એ શિક્ષણનું સાધન છે એટલે તેનો ઉપયોગ જો અભ્યાસમાં કરવો હોય તો જ એકાન્તમાં રહેવું, પરંતુ વિચારતરંગોને દોડાવતાં એકાંતમાં પ્રમાદી બનીને પડી રહેવું નહિ, નહિતો એકાન્ત વિકારની જનેતા રૂપે પોતાનું દર્શન દે છે. એકાન્ત, નિશ્ચિંતતા, નિરૂપાધિક સ્થિતિ, અન્ય વિષય તરફ ચિત્તવૃત્તિનો રોધ અને અખંડ બ્રહ્મચર્ય એ સર્વ સાધનો ચિત્તની એકાગ્રતા અને ઉદ્યમરૂપી મુખ્ય સાધનોમાં જ ઉપસાધનો છે અને એ મુખ્ય સાધનો સંપાદન કરવાનાં જ એ ઉપસાધનોનો ઉપયોગ વિદ્યાર્થીએ કરવાનો છે–અન્ય રીતિએ નહિ.

क. कौ.

દરેક મનુષ્યે મનન કરવા યોગ્ય

ઉપદેશી દોહરા.

પરલોકે સુખ પામવા, કર સારો સંકેત;
હજી બાજી છે હાથમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૧

જોર કરીને જીતવું, ખરેખરૂં રણ ખેત;
દુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૨

ગાફલ રહીશ ગમાર તું, ફોકટ થઇશ ફજેત;
હવે જરૂર હુશીયાર થઈ, ચેત ચેત નર ચેત. ૩

તન ધન તે તારાં નથી, નથી પ્રિયા પરણેત;
પાછળ સૌ રહેશે પડયાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૪

પ્રાણ જશે જ્યાં પિંડથી, પિંડ ગણાશે પ્રેત;
માટીમાં માટી થશે, ચેત ચેત નર ચેત. ૫

રહ્યા ન રાણા રાજીયા, સુર નર મુનિ સમેત;
તું તો તરણા તુલ્ય છો, ચેત ચેત નર ચેત. ૬

રજકણ તારાં રખડશે, જેમ રખડતી રેત;
પછી નરતન પામીશ કયાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૭

કાળા કેશ મટી ગયા, સર્વે બનિયા શ્વેત;
જોબન જોર જતું રહ્યું, ચેત ચેત નર ચેત. ૮

માટે મનમાં સમજીને, વિચારીને કર વેત;
કયાંથી આવ્યો કયાં જવું, ચેત ચેત નર ચેત. ૯

શુભ શિખામણ સમજ તો, પ્રભુ સાથે કર હેત;
અંતે અવિચળ એ જ છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૦